

V Ljubljani, dné 1. sušca 1896.

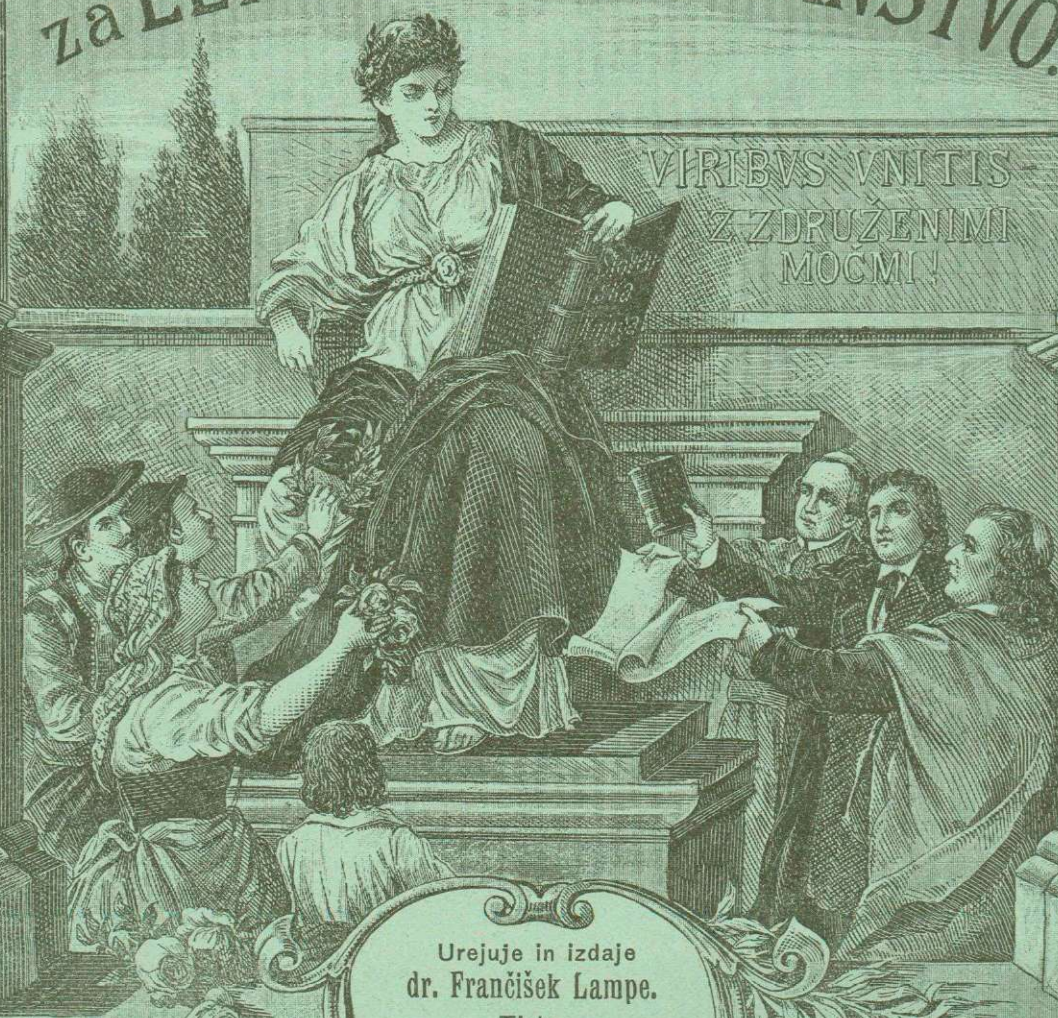
DOM in SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto
IX.

Štev.
5.

VIRIBVS VNITIS
Z ZDRUŽENIMI
MOCMI!

Urejuje in izdaje
dr. Frančišek Lampe.

Tiska
Katol. Tiskarna.

Vsebina 5. zvezka.

	Stran
1. Knez Ljudevit. Zložil A. Hribar. V Sisek-gradu. — Zdravica. — Svitozor in Fortunat. — Angelski spev	129
2. Judita. (Roman.) Spisala Pavlina Pajkova	135
3. Vzori in boji. Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben. (Dalje.)	142
4. Avstrijska Riviéra. Opisal Jos. Rozman. (Konec.)	146
5. Črtice iz zgodovine lepih umetnostij. Spisal dr. Anton Medved. (Dalje.)	150
6. Fotografovanje nevidnih stvari. Spisal prof. dr. Simon Šubic	155
7. Književnost	159
Književni izbirk. Knjige „Slov. Matice. — Lublani. — W Dalmacyi i Czarnogorze.	
8. Razne stvari	160
Bajeslovne opazke. — Zvezdoslovni koledar za mesec sušec.	
Na platnicah: Bodočnost slovenskega naroda. (Dalje.) — Češka akademija za vedo, slovstvo in umetnost.	

Slike.

1. Aurora (zarja). Po sliki Guida Renija	129
2. Kako ti je, dete? Slikal V. L. Arndt	136, 137
3. Tunara	149
4. V cerkvi sv. Marka v Benetkah. Slikal L. Grilec	153
5. Slika (zmanjš.) roke v Xžarkih. (Pozitiv.)	156
6. Slika (zmanjš.) roke v Xžarkih. (Negativ.)	157

Listnica uredništva. Gosp. — ki v M.: Volja dobra, a oblika zaostaja. — Gosp. S—o v L.: Vse prejeli. Nekaj kitic dobrih, a v obče oblika še ni godna. Le naprej! Zdravi! — Gosp. J. C. v C.: Premalo pazite na razliko med prozo in poezijo. — Gosp. F. S. F.: Srčna Vam hvala! Zdravi!

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII. in VIII. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse letošnje (1895) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Aurora (zarja). (Po sliki Guida Renija.)

Knez Ljudevit.

(Zložil A. Hribar.)

(Dalje.)

V Sisek-gradu.

Knezi in županje mladi
Na gostéh so v Sisek-gradu,
Na gostéh pri beli mizi
So od daleč in od blizi.
Pijejo rudeče vino,
Ostrobreško kraljevino,
In veléško vince sladko
Vsem veljakom teče gladko.
In zvenijo polne čaše
Ter napajajo boljaše,
Vse boljaše od Posavja,
Od Prikolpja in Podravja
K Ljudevitu vsi župani
Prišli so od daljne strani,
Da častitajo mu k zmagi,
K slavni zmagi nad sovragi;
Knez proslavlja zmago dvojno:
Strl je Kadolahu vojno,
Zmagal kletega je Borno
In Dalmacijo uporno.
In veselo se naglaša
Danes, ko se prazni čaša,
Da je boj končan s Furlani,
Kadolah je šel k Moráni:
V bitki z Ljudevitom vroči
Ranjen bil je grof ob Soči.
Ljudevita ostro jeklo
V prsi mu je rano vseklo,
Hiral je in je bolehal,

Dokler ni živeti nehal.
In zato Slovenec brati
V radosti se dnes s Hrvati,
In zato se danes poje:
„Kadolah končal je boje,
Oni, ki je k nam prodiral,
Tlačil nas je in zatiral.
Nikdar ni mu bilo dosti,
Naj odrl je nas do kósti.
Naši žulji so sejali,
Franki žetev so pobrali.
Kri po risje je izpival,
Mi smo delali, on vžival;
Vsaka sila gre do časa,
Proč je zdaj gospodstvo s Krasa.“
Pa se Ljudevit oglasi,
Glasno pravi in počasi:
„Ali znate, duše moje,
Kake sem imeval boje.
Ljute boje nad sovragi?
Bíl sem boj za zemlji dragi,
Za ravnотно nam Hrvatsko
In slovensko zemljo bratsko.
Branil naše sem bogove,
In ognjišča in domove.
In otel sem naša prava,
Vsem bogovom stokrat slava!
Vsem bogovom stokrat hvala!
Vojska vrlo mi je stala.

In Perunu hvala vzlasti,
 Ki sovragu strl oblasti.
 Z mano bili so bogovi,
 Vaši meči in sinovi,
 Spremljevala nas je sreča,
 Kjer je bila bojna gneča.
 In zato vam zdaj napivam,
 Dolgo znam, da ne počivam.
 Če sem vraga strl ob meji,
 Prišel bode še močnejši.
 Če za enkrat je potlačen,
 Prišel bo še bolj razkačen.
 Če se jeden vrag pobije,
 Pribesné na novo trije.
 Pa naj pride: še je jeklo
 V desni moji, da bo seklo;
 Pa naj pride: še so bratje,
 Vsi Slovenci mi, Hrvatje;
 Pa naj pride: še bogovi
 Z mano bodo v vojski novi,
 Pa naj pride: še junake
 Dali boste mi v vojščake.
 Saj ste z mano v bratski zvezi
 Vsi župani še in knezi.
 Hrabro v bojih zmir smo stali,
 Kjer smo stali, smo zmagáli.
 Hočemo pa i v bodoče
 Tepsti hrabro, še bolj vroče.
 Nekaj le mi v srce seza,
 Bol, da ni tu s Krke kneza.
 Stari Varna je v bolesti,
 Kar je čul o tožni vesti,
 Kar je čul, da Svitozora
 Strla je furlanska mora.
 Mene pa — bogovi! — mene
 Glas prisege dalje žene,
 Da poiščem Varni sina,
 Da dobi ga domovina.

Iskal sem ga, nič ni čuti,
 Strl ga li sovrag je ljuti,
 Ali je pobratim dragi
 Kje v zaporu med sovragi?
 Meč v nožnici moj ne bode,
 Dokler ne zjasnim usode
 Mladega nam Svitozora,
 Sled o njem se najti mora.
 Vi, županje, pa pomoči
 Dajte želji moji vroči . . .
 Sluga brzi, ne odlašaj,
 Urno vina nam donašaj,
 Da utrdi v nas se zveza
 In zvestoba se priseza!
 Vsi očetje zagromijo,
 Jednoglasno mu velijo:
 „Ne odlašaj, knez, priseze,
 Da si ne nakoplješ jeze.
 Ako božji črt te najde,
 Brzo slava tvoja zajde.
 Kdor pobratima pozabi,
 Brž Morána ga pograbi.
 Išči sina knezu Varni,
 Naj ti boji so viharji,
 S tabo v vsej smo domovini,
 S tabo mi in naši sini,
 S tabo v miru smo in v boji,
 Naši meči, knez, so tvoji,
 Kar premoremo boljši,
 Tvoji so i zlati naši.
 Zate damo vse imenje,
 Zate damo kri, življenje.
 Brani dalje naša prava,
 Da ne jenja naša slava.
 In maščuj nad ljutim vragom,
 Kar je nam počel pred pragom.
 Taka naša je priseza:
 Čuvajte bogovi kneza!“

Zdravica.

O sladko vince, trtni sok,
 Ne damo preje te iz rok,
 Da nas zvedriš,
 In okrepiš,
 Za kopje, sulico in lok.

Vinograd nam te je rodil,
 Da bi junak z junakom pil.
 Ogrevaj kri,
 Krepiš moči,
 Da bolj sovrage bi podil.

Naš Ljudevit je boj končal,
 Na zmagoslavje nas pozval,
 Nalijmo mu,
 Napijmo mu,
 Da zdrav bo sto let še ostal.

Le teci k sodu brž, točaj,
 Donesi vina nam nazaj.
 O Radegost,
 Naš dom je prost,
 Za nekaj časa prost je vsaj.

In kakor vince to gorí,
 Naj Ljudevitu vreva kri,
 In Svetovit
 Tu čuva škit,
 Kjer koli nadenj vrag besni.

In kapljic kolikor imá
 Ta čaša, toliko naj dá
 Junaških rok
 Za meč in lok
 Ti, Svetovit, vladar svetá.

In vsi napivamo ti v tó,
 O Ljudevit, vojui srčno!
 Ti moč imaš,
 Ti up si naš,
 To trdimo ti vsi glasno!

Svitozor in Fortunat.

Kako je zala širna zemlja,
Nebrojne njene so lepote,
Za čudom čudo se odgrinja
V zrkalu stvarnične krasote:
O svet, o svet, ti si krasán!

Na Gradežu ob ranem jutru
Móž dvoje šeta se po trati
Med lavorji in oljčnim drevjem,
Knez Svitozor ob Fortunati,
Knez mladi, ki je bil bolán.

Bolán je bil od silne rane,
Ki vsekli so mu jo Furlani,
Ko bít pod Nanosom se ž njimi.
To bilo je v poletji lani,
Sedaj okreval je bolnik.

Okreval je in moč se vrača,
In jačijo se spet mu kite,
Ker skrbno ga očak je lečil,
Sledú ni več krvi prelite,
Spet Svitozor je čvrst bojník.

Za sivim krasom skalne Istre
Rumeno solnce kvišku speje
In tisoč zlatih žarkov siplje
Po nebu in na zemljo greje,
Prirodo vso iz sná budi.

V ozadji, gori po Tirolah
Zlatí vrhé gorá orjaških,
Svetloba zlata se razgrinja
V vinogradih in poljih laških,
Kjer lovor vedno zeleni.

Mej Istro pa in poljem laškim
Zgibava morsko se valovje,
In po valovih v belih jadrih
Brodari sem ter tja brodovje
Čez širno morsko plan naprej.

Začudeno zre knežič s Krke
Te divno-čarobne prizore,
Zdaj v Istro zre, zdaj v morje sivo,
Zdaj na tirolske strme gore;
Kaj tacega ni zrl doslej.

In roki sklene knežič mladi
Osupnjeno, globoko vzdihne:
„Oj ta prizor! oj lepa zemlja —!“
Spet zroč začudeno utihne,
In zre in zre, kot bil bi nem.

Tedaj pa Fortunat pristopi,
Potipa z desno ga po rami:
„Tu gledaš, kar sem kdaj ti pravil,
Le iz začudenja se predrami,
Da ti še dalje kaj povem.

Glej, knežič krški, tu krasota
Odpira tvojemu se oku,
Morjé pred tabo, kras v ozadji
In solnce na neba oboku,
Planine in ravnó poljé.

Prizori ti so raznolični,
Pa vendar nekaj jih združuje
V vzajemno stvarstvo in celotno,
V lepoto, ki jo občuduje
Strmeče tvoje zdaj srcé.

Prizor, ki zre oko ga tvoje,
Je bitja onega zrkalo,
Ki je obstoj, ki je življenje,
Lepoto čarno stvarstvu dalo:
Iz stvarstva ti odseva Bog.

O Bog, nestvarjena lepota,
Neomejeno bitje večno,
Ti stvaril si prirodo zalo,
Da bi človeštvo bilo srečno,
Zato svetá si stvaril krog.

In stvaril si najprej puščavo,
Vso mrtvo še in brez življenja,
Vspopolnjeval si jo počasi,
Sadil si cvetja v njo, zelenja,
In vredil v njej si toke rek.

Pripel še na neba višave
Nam mesec, solnce si goreče,
In nasejál v nezmerni prostor
Ozvezdja lučice blesteče
Ter jim odkazal redni tek.

Odkazal pota si viharjem,
In strelo si prižgal v oblaku,
Poslal v vodovje rib si vrste,
In stvaril ptic rodove v zraku,
Neskončni Bog, nebes Gospod!

Na zemlje širnih si planotah
Laznino stvaril in živino,
In hribe, gozde in doline
Napolnil z divjo si zverino
Po redu vse, za rodod rod.

In ko pripravil si stanišče
In za obstoj si vse mu vredil,
Naposled stvaril si človeka,
Iz ila truplo si naredil,
Življenja dal si mu duhá.

In ta ti vzor je bil lepote,
Cel svet si, Bog, v človeku združil,
Dal vrhu mu podobo svojo,
Da zemlji kralj je, tebi služil,
Spoznaval tebe bi Bogá.

Telo si dal mu nevmrjoče
In bister um in pamet jasno
In rekel si, ko si postavil
Ga v rajsko bivališče krasno,
Da biti mož ne more sam.

In rebro možu vzel si v spanji,
Iž njega stvaril si družico,
Dovêdel si v veselje k njemu
V življenji zvesto pomočnico,
Bilá sta Eva in Adám.

O dober bil si, Bog, človeku
In ljubil si ga ti popreje
In znati htel si, če človeka
Ljubav do tebe tudi greje,
Zato si mu zapoved dal.

A čuvaj, Svitozor, besedo:
Iz pekla se priplazi kača,
Hudobna kača, angel zlobni,
Ki pravo vedno preobrača,
Odkar rodil je greha kal.

In kača ta napuha polna
Zavržena v prokletstvo črno
Z zapeljevanjem v prosto voljo
Vsadi človeku greha zrno,
In človek prvi je grešil.

In v smrt je človek bil obsojen —
Pravica božja je velika;
Velika pa je i ljubezen,
In Bog obljubi Rešenika,
Da človek bi odrešen bil.

Po štiri tisoč dolzih letih
Devica dete je spočela,
Včlovečeno Besedo božjo,
Da ž njo človeštvo bi odklela,
Sin božji je trpel in vmrl.

Trpel je Jezus, nas odrešil,
Zapustil nam nebeške uke,
Postavil nam daritev večno,
Spomin na svojo smrt in muke,
Nebo zaprto je odprl.

Že dali kri so milijoni,
O Svitozor, za vero sveto,
In s čudeži se potrjuje,
Da v njej človeštvo je oteto,
Ljudem rešitve druge ni

In koder solnce zlato sije,
Oznanja že se nauk božji,
Kraljestvo božje se razširja
Po celem zemeljskem okrožji,
In oblažuje uk ljudi.

Prepričal si se, knežič vrli,
O pravem uku tu med nami;
Veliko že ti biva znano
O Bogu pravem, veri sami,
In zdaj se dalje prepričaj.

Poslušaj uk in sam razsojaj,
Razsojaj uk po umu svojem
In prepričaj se o resnici,
Ki v govoru jo čuješ mojem,
Potem vse modro ocenjuj.

Primerjaj uk s poganstvom črnim,
Ki temno vse je, v meglo skrito;
Božanstva so izmišljotine,
Vse v bajnost staro je zavito,
In vse ugiblje se samo.

In glej krščanstvo, uk ljubezni,
Kako so jasne nam resnice,
Še onkraj groba uk naš sije:
Nebo nam kaže, pekel, vice,
Kje imate v poganstvu to?

Kje bilo je poganstvo staro
Razvito bolj in bolj vrejeno
Kot v Grški stari, v starem Rimu?
In glej, sedaj je vse puščeno,
Ker vse so bile le laži.

In laž obstanka nikdar nima,
Če tudi vekov kaj kraljuje,
Naposled pa resnica večna
Odstranja vse in vse zmaguje,
In ta v krščanstvu nam žarí.

Sinovi enega Očeta,
Za en namen so vsi narodi,
Da pravega Boga spoznajo,
In zmirom ga časté povsodi,
To vséh naródov je poklic.

In Franki silni in Furlani
Hté širiti nam vero z mečem,
Pa nauk naš je stvor ljubezni,
To vsakomu pred Bogom rečem,
In ni uk sulic in pušic."

Pa Svitozor mu odgovarja:
 „Častiti Fortunate, oče,
 Z naukom tvojim vprek se strinjam,
 Potrditi je vse mogoče,
 Pa vendar ljubim narod svoj.

Dani, očak, se že mi v glavi,
 Resnico ukov uvidevam;
 Pustim naj vero li očetov
 In naj za novo se ogrevam?
 Oj v srcu ljut besni mi boj.

Res, lep je Bog, o katerem praviš,
 Da stvaril vse, in stvarstvo vodi;
 I lepa naša so božanstva,
 Pretrdo jih, očak, ne sodi,
 Ko praviš, da jih ni celó?

Pa kdo je vodil narod mili,
 Slovenski narod, njega prava,
 Kedo mu daje moč in hrabrost,
 Da vragov toliko zmagava:
 Božanstva, menim, le samó.“

„O Svitozor, očetov vera
 Je zmota, ki ljudi le vara,
 Slepí narode, v blodnje vodi
 Hudobec, ona kača stara,
 Zmotnjave oče in laži.

In prvi je namen človekov,
 Da dušo reši in zveliča;
 Narava ljudstva pa je taka,
 Da rajša sluša glas hudiča,
 Kot to, kar večni Bog velí.

To, knežič, delo je peklenško,
 Odkar je zlodej v greh zavodil
 Človeka prvega še v raji,
 Najrajši bi, da ta bi blodil
 Po temi in bi v zmoti bil.

In človek krona je stvarjenja,
 Služiti slednja stvar mu mora;
 In zdaj pa človek stvari služi,
 In obožava se natora
 In skrivna moč prirodnih sil.

Božanstva so izmišljotine,
 In ničevost poganstvo celo,
 To so laži in zgolj slepila,
 Poganska služba prazno delo.
 Le jeden je resnični Bog.

In ta se nam je razodeval
 In nam ohranjal vero sveto
 In trdil s čudeži resnico,
 Po razodenju nam začeto.
 In širil jo čez zemlje krog.

In kje poganstvo ima čuda,
 In kje poganstvu so svetniki,
 Ki s čudi so v nebeškem dvoru
 Postali srečni in veliki?
 Svetost imeva le kristjan.“

„Pa, Fortunat, predobri oče,
 I našim gre bogovom slava,
 In znana moč je Svetovita
 In moč Peruna in Triglava,
 In Radegost je bog poznan.“

„O Svitozor, preblagi kneže,
 Človeška duša vere rabi,
 Če duša istine ne najde,
 Pa zmotijo jo uki slabi
 In laž resnico namesti.

A isti duši Bog je vcepil
 Goreče želje po resnici,
 In po resnici v srcu modrem
 Oglašajo se željni klici,
 Dokler resnice ne dobi.

In mladi knez, ti narod ljubiš,
 Svoj rod, ki češ mu glava biti,
 Pa če osrečiti češ narod,
 Resnici daj ga pridobiti,
 Resnico rodu oznanjui.

Podjarmiti če Frank Slovence,
 Nadvlado svojo če jim dati,
 In Nemec kruti od sevéra
 Jel ž njimi se je bojevati,
 Slovenec se samo vojskui.

Saj njima, knežič, ni za vero,
 O, njima je za zemljo zalo;
 In to Slovencev tvojih srca
 Je s črtom, studenjem navdalo,
 Pa tega ni zakrivil uk.

Po činih vere teh ne sodi,
 Saj vera tega ne velevala,
 Da narod narod si podjarmilja,
 V okove sužnosti ga deva,
 In toliko provzroča muk.

Če brusijo si meč, bodalo,
 O, tega ne uči jih vera,
 Ljubezen vera je donesla
 Od jutrovega do večera,
 Ljubezen jo razširjaj tu.

Če uk resnice več ne zmora,
 Kot meči, sulice in strele,
 Potem je prazno, kar ti pravim,
 Resnice te naj bi skopnele,
 Prošle iz slednjega rodú.

Glej, v mukah cerkev nam je rastla,
In kri je tekla na potoke;
Nad verniki so trli meče,
Lomili sulice in loke
Vseskozi do današnjih dnij.

In vendar sveti uk prodira,
Porušene so temne ječe,
In rablji vsi so onemogli,
Ki klali v ječah so ječeče,
Vse proč je, Kristov uk živi.

Mogočen Rim je bil nekdanji,
Nepremagljivi njega škiti,
In Azija in vsa Evropa
In Afrika se pokoriti
Je morala, kot htel je Rim.

Prekrasni njihovim bogovom
Po zemlji kdaj so hrami stali,
V njih družili so umetniki
Vse znanje, kolikor so znali:
Pa strti so — bogovi ž njim.

In dvanajst ribičev preprostih
Poide v svet iz Galileje,
Oznanjujoč resnico večno,
In brž duh božji vse preveje,
Poganstvo hira bolj in bolj.

Trudili kdaj so svoje glave
Po svetu stari modrijani,
Kako bi ljudstvom opomogli,
Da srečni bili bi zemljani,
Iznašli so, a ne dovolj.

Pa primi v roke knjige naše,
Na razpolago jih je dosti
In čitaj, potlej pa razsodi,
Kje čul jednake si modrosti;
Prevzvišen je in vendar prost.

In ta uk, Svitozor, odnesi,
Med narod svoj in ga oblaži,
Otmí slovenski rod temoti,
Resnico večno mu pokaži:
Ta uk ni sužnost, je prostost.

In v jednom Bogu, v jedni veri
Naj združi narod se tesneje,
Odbijal lože bo sovrage,
In lože branil svoje meje,
Če v veri narod bo jedin.“

„Kako bi mogel, oče modri,
Ustavljati se tej besedi;
Pa sam ne vem, pri čem da bivam,
Ti poučuj me v sveti vedi,
In jaz ti bom poslušen sin.“

Angelski spev.

Aleluja, aleluja.
O velik si, nebes vladar,
To kliče, priča slednja stvar:
Z mogočno stvaril si rokó
Obnebje zalo in zemljó.
O velik si Gospod.

Aleluja, aleluja.
Ti stvaril solnce si svetló,
Prižgal si luno na nebó.
In ti zažaril zvezd si kras,
Da ljubko gledajo na nas.
O velik si Gospod.

Aleluja, aleluja.
Ti stvaril strme si goré,
Pokril si s snegom jim glavé,
Ti skopal struge si vodá,
Odkazal tek jim do morjá.
O velik si Gospod.

Aleluja, aleluja.
Ti stvaril, Bog, si morski val.
Globino zmeril morskih tal;
Le ti zaklad morjá poznaš,
Preštete ribe v njem imaš.
O velik si Gospod.

Aleluja, aleluja.
Ti slal, o Bog, si ptice v zrak,
Ti vodiš meglo in oblak,
Ti vseh vetrov imaš zapáh,
In strela v tvojih je rokáh.
O velik si Gospod.

Aleluja, aleluja.
Ti vzbujáš, o Gospod, pomlad,
Ti daješ cvetje, rast in sad;
Nobena bi ne klila kal
Brez tebe, Bog, iz zemlje tal.
O velik si Gospod.

Aleluja, aleluja.
Vzbudite se, narodi vsaj,
Zakaj odlašate, zakaj?
Spozna, spozna, človeški rod,
Da nad teboj živi Gospod.
O velik si Gospod!

Aleluja, aleluja.
Živalstvo vse je tvoja last,
Čebelo drobno vodiš past,
Orjaka slona ti živiš,
In ti bivóla preskrbiš
O velik si Gospod.

Aleluja, aleluja.
In človek je najlepša stvar,
Na zemlji najbolj, Bog, ti mar,
Saj vse, kar stvaril si okrog,
Le zanj si stvaril, večni Bog.
O velik si Gospod.

Aleluja, aleluja.
In glej, ko stvarstvo vse pozná,
In za očeta te imá,
Le človek se upira ti,
V nevere zmoti hira ti.
O velik si Gospod.

(Dalje.)

Judita.

(Roman. — Spisala *Pavlina Pajkova.*)

(Dalje.)

III.

Župniku se je bilo treba posloviti od Viljema. Hudó bolnega moža je sinoči previdel: pogledal bi rad, kako mu je. Doma ga je tudi čakalo še to in ono. Okrajni dekan je naznanil za prihodnje dni svoj obisk; treba torej deti vse v red.

„Za danes torej, mladi moj prijatelj, z Bogom!“ reče pri odhodu Viljemu, „upam, da bodem jutri zopet v ljubi vaši družbi.“

Viljem je vedno rad občeval z izobraženim, modrim in tudi veselim župnikom, a sedaj se je skoraj veselil, ko se je župnik poslavljaj. Zdelo se mu je, da mora biti sam. Čutil je nekaj, kar ga je gnalo iz družbe na — pokopališče. Kaj? Judita? Da, njo je želel videti na grobéh. Saj je šla skoro gotovo tje.

Še predno je vedel, kdaj, stal je že pri železnih vratih tihega pokopališča. Bila so prislonjena, kar se mu je zdelo dobro znamenje. Sodil je, da je nekdo notri, saj so vrata sicer zaprta. Brž je pregledalo oko to tužno njivo, a žive duše ni zagledalo na njej. Nekam hudo mu je délo, da ni našel, česar je iskal, a ker je bil že tu, stopil je na pokopališče.

S povešeno glavo hodi med zarastlimi grobovi, mimo železnih, zarjavelih križev, okrušenih kamenitih spominikov, trohlih lesenih znamenj, samotno štrlečih nad gomilami. Sedaj pa sedaj je zadel ob kaj trdega, z zemljo pokrito človeško kost; tu pa tam spotaknil se je ob votlino ugrezajočega se groba, katerega prst so omehčale plohe.

Hipoma se njegov pogled ustavi ob novo nasutem grobu. Suhih vencev ni bilo na njem, a ležal je na grobu velik šop iz svežih poljskih cvetic. Pač jih je milosrčna roka še pred malo časom položila tje.

Ta pogled vzdrami zamišljenega mladeniča. Zasluti, kdo leži pod temno, visoko nametano prstjo. A kam je zbežala ona, ki je še pred komaj pol ure nosila v roki te cvetice? Srečal je ni. Tedaj dvigne oči, in srečajo se z drugimi velikimi, črnimi, čudno globokimi očmi, ki so se nepremično in strmo vanj upirale. Ob zidu se nekaj gane, in črno oblečena ženska postava se sklone po konci, ona, katero je Viljem iskal.

Viljem jo je prvi trenutek gledal, kakor da je mrtev kip. Kakošno bitje je to? Je-li to otrok, deklè ali žena? Oči, ki so še nosile sledove prelitih solz, imele so nekaj otroško-plašnega

v sebi, in zopet je bil pogled njen resen, srp, kakor pogled človekov, ki vé, kaj je prevara. Bledi, upali obraz, nežne poteze na njem, majhne ustnice, skoro prozorna polt, vse to je kazalo nekaj čudnega, nadzemskega; a najbolj značilna je bila neka miloba, ne več otroška in ne še dekliška, nekaj, kar je spominjalo raja otroških let, pa tudi prvih deviških sanj. A nad to milobo so se potezale tudi neke trde črte, kakor da se na teh ustnah nikdar ni zibal smeh, ampak le bridkost, in kakor da bi iz teh nikdar ne žuborela vesela dekliška pesem, ampak bi se vili le vzdih in čule se brezupne besede. Nje rast še ni bila razvita, roke je imela majhne in nežne, noge pa, ki so gledale izpod prekratke obleke, bile bi lahko umetniku za vzor.

Vse to je Viljem brž pregledal in presodil. Šele tedaj jo pozdravi. „Motil sem vas, ne zamerite mi!“

Ona ničesar ne odgovori, le ostro ga pogleda in potem povese oči.

„Vem, da vam je očeta vzela smrt, pod to rušo počiva“, pravi Viljem sočutno.

Zopet ni nič odgovorila, a Viljemu se je zdelo, da je nje lice še bolj obledelo, nje prsi so se burno dvigale, kakor da bi zaduševala vzdihljaje.

Viljem ne izgubi potrpežljivosti, le še živeje začuti v sebi željo, da bi pretrgal nje molk. Stopi bliže k njej ter reče: „Umevam vašo boleost, a ne zdi se mi popolnoma prava. Naši dragi nas zapusté samo za čas, saj pridemo mi za njimi!“ Judita ga začudeno zavzeto pogleda, a naglo zopet izgine ta čudni odsev, nje oči zopet pokrije neka srpost, na obraz pa leže temna senca.

S čudom je opazil Viljem to izpremembo na njenem obrazu. Ni vedel, kako bi jo raztolmačil; zakaj premalo jo je še poznal. A sočutje se mu je budilo vedno bolj. Zato je dejal z milejšim, skoro zaupnim glasom: „Vašemu očetu se sedaj gotovo bolje godi, nego na tem svetu. Da je preminil, mislim, bila je zanj sreča.“

„Preminiti — to ni nič veselega, pa tudi nič žalostnega, je pač nič“, zakliče ona nena doma z malomarnim naglasom; „a da sem jaz izgubila dragega očeta, da ga ne bom nikoli, nikoli več videla, to, to je grozno!“ pristavi obupno.

Kako ti je, dete? (Slikal V. L. Arndt.)

Viljem jo zavzet pogleda. Kakšna je bila ta govorica iz ust še pol otroškega dekleta? Nevernost torej je bila oni trdi, srpi izraz, ki je bil obsenčil nje milobno lice, ko jej je govoril o posmrtnem življenju! Tako mlada, pa že brez vere!

„A tako!“ začudi se Viljem. „Vi ne verujete, da je neko večno združenje duš onkraj groba?“

„Duša? Kaj s tem menite?“ vpraša ona hitro in ga naivno, prav otroško pogleda. „Vem, da ima vsak človek dušo. To je neka nevidna iskrica, ki daje telesu življenje, in kadar ta iskrica ugasne, je človek mrtev. Kar je jedenkrat mrtvo, ne oživi nikdar več. O kakšnem posmrtnem združenju torej govorite?“

Viljem je zrl vedno bolj začuden vanjo. Ali je mogoče, da je človeški duh mlad in star ob enem? Pri tem dekletu je bil izvestno. Dva značaja sta bila v njej, o tem je bil sedaj prepričan: naivno-otroški in resno-modri. — „Kaj je duša, vprašujete?“ ponovi; „saj ste sami povedali: iskra našega življenja, oživljajoča moč našega bitja.“

„In ta da bi po smrti še živela?“ poroga se Judita in se vzpne po konci. „Ko bi bilo tako, pokojni ne bi bili mrtvi!“

„Ne tako“, odgovori Viljem, „telo razpade, a ona oživljajoča moč, ona prečudna iskra življenja ne ugasne, ne mine. Duša je večna, duša ne preneha nikoli — toda, ali se niste učili veronauka?“ vpraša nenadoma.

Judita ga čudno pogleda.

„Ali niste prejeli nobene izobrazbe, nobene pouka?“ pristavi še, videč, da ni umela besede ‚veronauka‘.

„Pouka?“ ponovi ona bridko; „še preveč!“

„In kdo je bil vaš učitelj? Rajni oče?“

„O ne! Oče me ni mogel poučevati“, reče s tihim glasom, kakor da ji je spomin na očeta odprl stare rane. „On — on je bil bolan na duhu. A poljuboval me je neprenehoma in božal ter klical me z milimi imeni, oh, in to mi je bilo tako ljubo, to je mojemu srcu bilo tako sladko!“

„Ali ste morda hodili v šolo?“ vpraša Viljem radovedno. Izprevidel je takoj, da ni brez izobrazbe, če tudi nje izobrazba ni bila popolna.

„Tudi ne“, odvrne ona. „Mojega očeta žena me je poučevala, sicer nihče.“

„Vaša mati?“ začudi se Viljem, spomnivši se, kaj je župnik povedal o tej ženski.

„Ne, moja mati ni bila, ne po rodu, ne po srcu“, odgovori Judita zamolklo, „toda — razložite mi rajši, kar mislite o duši“, pravi nagloma, kakor da ji ni ljubo govoriti o domačih razmerah. „Ali imate kak dokaz, da duša po smrti telesa še živi?“

Viljem je bil v zadregi. Juditine oči so takó nestrpno zrle vanj, kakor da ne bi mogle dočakati odgovora.

Hipoma tudi on ni vedel primerne, jasne dokaza za neverno poslušalko. „So dokazi — a več kakor dokazi nam je vera. Pa vera, ki je zabliščala v temi kot prečudna luč, razjasnila je tudi skrivnosti našega bitja. Duša naša je neumrjoča, večno bo živela. A ne bo vsaka srečna. Onkraj groba čaka dušo plačilo za krepostno življenje, kazni za krivico in zlobo.“

„Plačilo, kazni tudi onkraj groba?“ ponovi Judita kakor v sanjah, „plačilo, kazni — onkraj groba? Grob je vendar konec našega sveta; kje je torej oni neznani, nevidni, vekovečni svet, na katerem bivajo po razpadu telesa naše duše?“ pravi razburjeno.

„V grobu ni konec našemu bitju, in Bogu bodimo hvaležni, da ni“, odgovori mladenič verno in resno.

Judita uprè vanj črne, globoke oči, kakor da bi se rada prepričala, ali se morda mladenič ne šali z njo. A ni sence porogljivosti ni bilo na njegovem obličju.

„Vi torej tudi verujete v Boga?“ reče na posled pomilovalno. „Mačeha pravi, da samo preprosti, nevedni in neizobraženi ljudje verujejo, da biva nad nami neki gospodar nebes in zemlje — Bog, a omikanci vedó, da je vse priroda in nad prirodo nič in izven prirode nič. Kako pač dokažete, da je Bog?“

„Nesrečno dekle, dušo so vam ostrupili! Ob grobu očeta stojite brez upa, ker nimate tolažilne vere, da je Bog. Dokazov želite, čemu dokazi? Vrzite od sebe, kar so vam dali hudobni ljudje, potem pa se ozrite v svoje srce, ozrite po vesmiru, in slutili, čutili, z duhom bode gledali neko vsemogočno, vse oživljajočo, vse ohranjujočo, vse ljubečo bitje — in to bitje je Bog.“

Judita ne odgovori ničesar. Na očetov grob uprè zmedene oči in se zamisli, kakor da zanj ne ve. Nje telo pa se o tem pogledu začne tresti, polagoma se spusti k tlom, glavo skrije v naročje, in iz trepetu nje šibkega telesa je Viljem spoznal, da se joče. Nenadoma se zgane, skoči kvišku in obupno roke vijoč, zakliče zgrožena: „Da bi moj oče pod to težko grudo čul moje tožbe, in mi ne mogel odgovoriti, čutil mojo bližino, in ne mogel me videti, želel luči in imel krog sebe večne teme — grozno, grozno! To bi bilo tisočkrat strašnejše, nego osebno uničenje... Pa saj ni takó, saj ne more biti takó“, pristavi nekoliko umirjena in strese takó odločno z glavo, da ji pade pajčolan z glave, in po ramenih se vsujejo dolgi, obilni, črni lasje. „Vi se samo šalite z menoj, z menoj, nesrečnim bitjem. Kaj sem storila ljudem, kaj sem vam

storila, da ste brezsrčni z menoj? Zakaj mi pravite čarovnica? O, pojdite, bežite tudi vi od mene! Nihče vas ni pozval v mojo bližino. A poprej še mi povrnite mojo vero, recite, o recite, da sedaj moj ubogi oče res ni nič, da torej ne trpi. To mi je bila največja tolažba v bridkosti, vrnite mi jo sedaj!“

Dvignila je proseče drobne roke, iz očíj so kapale solze po bledem obličju, zadobila je mahoma drugo podobo: nežno, milo otroško.

Viljemu je bilo tesno. Koliko dušnih izprememb je videl v malo trenutkih! Najprej globoka žalost, nato brezmejen obup, trmasta upornost, mučen dvom, naposled mehka miloba. Bil je tako zmeden, da jej ni vedel odgovora. Samo to mu je bilo še jasno, da se je pritoževala, ker jo ljudje imenujejo čarovnico. Kako je prišla do tega? Ume-li slovenski? Dolej sta namreč govorila le nemški.

„Ali umejete slovenski?“ vpraša naglo.

Judita ga začudena pogleda. Ali je to odgovor na nje vročo prošnjo? Ali so res vsi ljudje brez srca, kakor ji mačeha vedno pravi? — „Rodila sem se na ruskih tleh, govorim ruski jezik in zato umevam nekoliko tukajšnjo govorico“, odgovori, toda z očitno nevoljo. — „A vi mi ne daste odgovora? Nečete mi povrniti moje vere? Tudi vi ste hudobni, tudi vi se veselite moje tuge? Oče, moj oče“, pristavi uničena in zre z nepopisnim hrepenenjem na njegov grob, „samo ti, samo ti si bil dober.“ Iz prs se ji izviije glasno ihtenje, obrne se mahoma ter zbeži.

Viljem je gledal osupnjen za njo. Nato se zgane. „Judita!“ zakliče glasno.

Ko ona začuje svoje ime, ustavi se, a le za hip. Odkodi je njemu znano njeno ime? Judita mi je rekel, in ne — čarovnica, razmotruje sama pri sebi.

Malo pozneje so zaškripala železna vrata pri pokopališču, in ni je bilo več.

IV.

Bilo je pred kakimi osemnajstimi leti. Na Ruskem je tedaj nastala huda dôba skrajnega nihilizma. Ruska vlada je z vsemi močmi zasledovala, preiskovala, lovila ter pošiljala nesrečne politične ali socialne zločince v prognanstvo. Trume jetnikov obojega spola, od najnižjega stanú do najvišjega sloja, v težke verige vkovane, gonili so iz lepe domovine v ledeno Sibirijo, kjer jih je čakalo neznosno življenje, da se je proti takemu bitju sreča zdela — zgodnja smrt.

Med temi nesrečniki je bil tudi slaven ruski politik, imeniten zdravnik — Juditin oče. S čim in koliko se je bil pregrešil, ne bomo pre-

iskovali, a visoka nagrada, odločena onemu, ki bi ga živega izročil rokam pravice, pravila je dovolj, da je bil zdravnik mogočna, nevarna oseba.

Ni šel samcat v prognanstvo. Poleg njega se je v bridkosti topila mlada žena — njegova žena. Bila je ž njim omožena šele komaj leto dnij in ljubila ga je presrčno, zato ni mogla niti ni hotela zapustiti ga v najbridkejših trenutkih. Marsikatera druga žena se je poslovila od svojega moža, ker jo je bilo groza prognanstva, ta ne. Sledila mu je v Sibirijo. Muke, ki so tu čakale mlado dvojico, bile so mnogo-krat hujše, nego sta mislila. Zato je zdravnik večkrat prosil svojo ženo, naj ga zapusti in se vrne v domovino. Morda ju mila usoda zopet združi, morda bode pomiloščen, in če ne, naj si vsaj ona otmè življenje.

A ljubeče žene ni bilo mōči pregovoriti. Na njegovi strani, dejala je, ostane do zadnjega vzdihljaja. In grozni zadnji vzdihljaj se ni dolgo mudil. Ko jima je leto pozneje podaril Bog hčerico, ki naj bi lajšala z nedolžnim smehljanjem njiju težave, zatisnil je smrtni angel mladi materi trudne oči. Tedaj pa je mrak objel zdravnikovo dušo. Zblaznel je.

Ta strašni dogodek je vzbudil sočutje celó pri njegovih trdosrčnih nadzornikih. Že prej so ga spoštovali, zakaj videli so njegovo moško poštenje. Sedaj pa so ga pomilovali. Kaj bo ž njim, kaj z ubogim otročičem? Kdo jima bo stregel? vpraševali so se. Sklenili so izprositi mu pomiloščenja, ker so upali, da se mu v slobodi noč duha zopet razjasni. Kaznovan je bil že itak hudo. Med prognanimi ženskimi so našli jedno, ki se je ponudila, da jima bi stregla. Bila je tudi Rusinja in v prognanstvo odgnana kot nihilistinja. Po stanu je bila, kakor je trdila sama, učiteljica in vdova ter že daleč čez srednja leta. Njena zunanost ni bila prijetna: nekaj zvičajnega, prelestnega je bilo na njej, kar se nikakor ni vjemalo s prijaznostjo in dobrosrčnostjo, katero je kazala v novem svojem poklicu. Z vsemi svojimi močmi je skrbela za ubogi siroti.

Z ganjenim srcem je vsak gledal to — kakor se je zdelo — angelsko-blago žensko bitje.

A tudi zlata sloboda je posijala zopet v mračno življenje. Zdravnika so pomilostili in vrnili mu vse imetje. Le v domovino se ni smel vrniti. V pomilostilnem odloku je bil imenovan kraj, ki se je v njem smel naseliti, majhno, neznatno mesto v južni Rusiji pod Kavkazom. Bali so se njegovega mogočnega poprejšnjega vpliva tudi še sedaj, ko je bil mračan njegov duh. Da bi se pa duhobolni človek sam selil z dojenčkom, ni bilo misliti. Zato so njegovi prijatelji zopet vložili prošnjo, da bi ju ona

blaga ženska smela spremljati tudi v novo domovje. Pomilostili so tudi njo.

Toda Rusinja je imela še neko željo, katero je povedala gosposki. Rada, srčno rada bi ostala do konca dnij angel varih nesrečnikoma, a ne kot ptujka. Želela je postati zdravnikova žena, zakaj samo tedaj, dejala je, imela bo pred svetom in pred svojo vestjo pravico vtikati se v njune osebne in gmotne zadeve.

Zdravnik, ki je bil v jednom letu popolnoma osivel, četudi mu še ni bilo nad trideset let, ni bil divji blaznik. Nikoli ni kričal, nikoli ni razsajal. Tih in vase zatopljen je sedeval ure in ure ter nepremično zrl pred se. Kar nenadoma pa je začel jokati in žalovati po izgubljeni ženi. To njegovo tugovanje je navadno trajalo po celo uro. Začenjalo se je z nemo potrlostjo, ki se je polagoma preminjala v glasno vzdihovanje; a ko se je na ves glas najokal, pomiril se je zopet ter zatopil v prejšnjo otrpnost. Imel je od tedaj tudi jasne trenutke, in tedaj je živel samo pri hčerki, ki jo je poznal in neizmerno ljubil. A tudi ta ga je srčno ljubila. Čim bolj je rastla, tembolj se je oklepala nesrečnega očeta. Hčere in rajne matere ljubezen se je spajala v njenem srcu.

V jasnih trenutkih so pregovarjali zdravnika, da bi se združil z varhinjo. Pravili so mu, da je Rusinja le kot žena pripravljena iti z njim. In kaj naj bi sam počel z nežnim, bolehavim detetom brez pomoči skrbne, ljubeče žene?

Dolgo je trajalo, predno je zdravnik razumel, kaj prav za prav hočejo. A to ga je tako užalostilo in razjarilo, da je začel nenavadno besneti ter je vsakoga napadel, ki mu je o tem izpregovoril.

Toda prijatelji se niso oplašili. Vedeli so, da pride po nevihti mir. „Še malo tednov pod tem nebom in Judita pojde za materjo“, dejali so mu, ko se mu je zopet razjasnil duh. Zadeli so ga v živo. Judito? Njo naj izgubi? Hčerko, živi spominik zveste družice, naj izgubi? Judito, jedino tolažbo? Privolil je v to zvezo. Ko je zopet prišel jasen trenutek, blagoslovila je cerkev zakon. Nekdanja nihilistinja je sedaj sprejela zdravnikovo ime, z njim pa je sprejela tudi moževo veliko premoženje v svoje varstvo. Od-potovali so za vselej iz nesrečnega kraja.

Komaj so dospeli v Kavkaz, izpremenila se je žena popolnoma. Njena navidezna milosrčnost se je umaknila pravi brezsrčnosti. Saj je ljudje niso poznali. Nihče ni vedel, odkodi so. Ravnala je odslej z nesrečnim možem prezirljivo in surovo, kruto in brezsrčno z njegovo hčerko. Samo kadar se je možu vrnila zavest, nadaljevala je prejšnje hinavsko vedenje. Sicer je popolnoma zanemarjala oba. Sebi pa je privoščila, kar si je le pozelela. A vsak mesec je

skrival pošiljala v zaprtem priporočenem pismu denar v domovino na Rusko, vedno pod drugim naslovom. Skratka: vèdla se je samopašno.

Zdravnikovo duševno stanje se ni v novi domovini ničboljšalo, ničshujšalo. Kakor prej zamikal se je ure in ure, ali pa je tožil, jokal po izgubljeni družici. Kadar so pa prihajali svetli trenutki njegovega duha, tedaj je žena skrbela, da si je čas kratil samo s hčerko, v katero se je tako zaveroval, da je pozabil vse drugo, pozabil ženo in svoje imetje. Da je njegova hčerka medlela telesno in duševno, ni nikoli zapazil. Niti na um mu ni prišlo, da njegova hčerka strada in trpi.

Judita mu pa tudi ni nikoli tožila. Ker je trpela, od kar je pomnila, menila je, da mora pač tako biti, ali pa se je morda bala, da ne bi s tožbami še bolj razžalostila dragega očeta.

Ko je Judita toliko dorastla, da jej je bilo čas skrbeti za duševno odgojo, menila je mati, da je preslabotna za šolo. Pokazala je možu svoja učiteljska spričevala in dejala, da bo sama prevzela pouk.

Mož je bil zadovoljen, saj je popolnoma zaupal ženi.

A kaj je učila ubogo dekletce brezsrčna, brezvestna ženska? Učila jo je zametati vsako vero, tajiti božje bitje, sovražiti ljudi. Zaupa naj le sama sebi. Mačeha je vedela, da je Judita resne narave, bogato obdarjenega razuma in jako občutljivega, ljubečega srca. Njena resnost in razumnost sta ji ugajali, a ne njeno mehko srce. Prvi dve stvojitvi je hotela uporabiti v svoj prid, njena čustva pa zamoriti. Zakaj? Ali je zato imela poseben namen?

Rano je začela vlivati v nje dušo strup, da bi čim preje v njej otrpnili blagi čuti, da bi iz nje napravila neverno, temnogledo bitje, katero ne bi maralo za drugo nego samo zase in bi tudi ne čutilo potrebe, da bi se kdo zanje menil. Dajala ji je knjig, spisanih v tem duhu, knjig, ki so kakor goreče žarinje delovale na njeno mladostno, živo sprejemljivo dušo. „Le pridno čitaj in se izobrazuj, kolikor bolje ti je mogoče“, vzpodbujala jo je hladnokrvno, „da se ti srce ne naveže na prazne, nične in minljive stvari sveta, da bo tvoj duh visoko nad duhom navadnih ljudij. Samo ta je srečen, kdor je sloboden, a kdor hoče biti sloboden, mora začeti s tem, da se njegovo srce ne naveže na nič, zakaj vsaka vez, ki nas veže na kaj drugega, naj bo še tako mila, je vendar le spona. Vse, kar ljubiš, ti lahko kdo vzame, in bolelo te bo; le znanje je vedno tvoje, ostane ti zvesto in vselej ti bo neusahljiv vir sreče in zadovoljnosti. Poglej svojega nesrečnega očeta, on naj ti bo v potrdilo mojih besed! Da bi se bil posvetil samo vedam in svojemu poklicu, ne

bil bi danes tako nesrečen, kakor je. Ljudje so hudobni, svet je nehvaležen.“

Judita je verno poslušala mačehine krive nauke, verjela je njenim besedam in prizadevala se zadušiti v svojih prsih nekaj, kar se je ondi vedno nemirno gibalo. Slušala je in verjela, a pri tem je bila silno nesrečna. Pusto je bilo v njej in okoli nje. Čitala je, mnogo čitala učena dela, a umela jih je le na pol, in ostalo ji je navadno le to, kar je čitala pogubnega. Neko tajno neutešeno hrepenenje, sama ni vedela po čem, prevzelo je še sedaj pa sedaj njeno otrpelo dušo. Zbežala je tedaj pod milo nebo, da bi pregnala to nedoumno, močno čustvo. Saj ni ničesar imela, po čemur bi bila hrepenela, in vendar jo je ta čut včasih mučil do smrti. Želela je, da bi se raztopila v pene in se izgubila v skrivnostno neizmernost.

Ko jo je obšlo tako hrepenenje, gledala je nemo navzgor v modro obzorje. Težki vzdih so se ji izvijali iz prsij. A tudi tu gori ni bilo ničesar, po čemur bi koprnela. Prazno je bilo okoli nje in nad njo, in vendar je nje nezadovoljno srce sililo v to praznoto. In kadar se je ozrla na svojega nesrečnega očeta, in je videla, kako trpi, tedaj bi bila tako rada kaj zanj storila, nekaj, kar bi bilo več, nego sama vroča ljubezen. „Oh, ali ni zanj nobene pomoči?“ vprašala je mačeho obupno. „Ali ne biva kje višja, vsemogočna moč, do katere bi se obrnila ter jo iz dna srca prosila, da bi očetu polajšala trpljenje?“

„Ni je“, odgovorila je mačeha trdo. „Menda vendar ne boš tako bedasta, kakor je toliko ljudij, ki poklekujajo pred kako leseno ali naslikano podobo, odkrivajo ji svoje težave in prosijo pomoči? Dobro in slabo, zdravje in bolezen, vse prihaja po naravnih zakonih prirode. Priroda pa je brezčutna za naše prošnje in vzdihljaje, priroda hodi svojo pot; podobna je vedno vrtečemu se kolesu, ki slepo podira in drobi, a tudi slepo ustvarja in podarja. Priroda nima srca.“

In Judita je zadušila tudi to hrepenenje po nekem mogočnem dobrotljivem bitju nad nami, kakor je že bila zadušila vsak plemenit čut. V njenem srcu je bila le še ljubezen do očeta, a ta je poganjala vedno globlje svoje korenine. Prevzela je vse njeno bitje.

V takih razmerah je potekalo Juditi življenje do njenega petnajstega leta. Kar nenadoma se prigodi v okraju, kjer so živeli naši naseljenci, velik elementarni dogodek, ki ju je prisilil, da so si zopet morali iskati nove domovine. Velik

požar je upepelil skoro vse mesto. Bolnikovo stanje se je od strahu zelo shujšalo. Niso se mu več vračali prejšnji jasni trenutki. Zdravniki so obupali nad njim. Nasvetovali so, naj se preseli v tuje kraje, da čim preje pozabi groznega požara. Mož ni bil več nevaren državi, in dobil je dovoljenje, da sme oditi, kamor li hoče, le v ožjo domovino naj se ne vrne. Kako so prišli na slovenska tla, kako je njegova žena zvedela, da je v trgu K. na Primorskem zapuščen gradič, ki že več let zastonj čaka bivalcev, ostalo je vedno uganka. Že več nego pol leta so bivali naši naseljenci v onem zapuščenem gradiču, in kakor smo videli, v veliko grozo vaščanov in tržanov. Lokava žena je to izprevidela in bila tega vesela. Ta nespametni strah je vsaj odvrčal vsako nepotrebno približevanje ljudij, vsa prazna, njej tako neljuba znanja, katerim se je v majhnih krajih tako težko ogniti. Da bi si pa še bolj zagotovila toliko zaželeno osamljenost, utrjevala in pomnoževala je bojazen praznovernega ljudstva. Kadar je njen mož ječal, odpirala je široma okna, da bi se daleč okrog čuli oni tužni glasovi, ki so tako neprijetno odmevali v tihi noči. Oblekla mu je dolgo rdečo haljo, da bi še bolj povzdigovala bledobo njegovega upalega lica, sive brade in belih las; po njegovi sobi je razpostavila kostnjake različnih živalij in človeške lobanje, sluteč, da bodo izkušali pozvedeti, kaj se v gradu godi. Judito je oblačila v čudna, zanemarljena oblačila, dolge njene lase pa je puščala, da bi Judita, že itak blede, bila kot nekakšen duh. Dajala jej je tudi nasvetov, kako naj se vède sama in vpričo ljudij. Zato ni bilo čuda, da so jo ljudje imeli za čarovnico.

Dolgo, trudapolno potovanje je zdravnikove telesne moči silno oslabilo. Nenadna velika premena podnebja tudi ni bila ugodna za bolnika. Poleg tega se je bil na poti hudo prehladil, začel je hirati, in predno je poteklo šest mesecev, rešen je bil mučnega trpljenja na zemlji.

Da je Judito očetova izguba globoko razžalostila, povedali smo že. Žena njegova je vpričo Judite tudi tugovala po njem, toda ne iz sočutja, temveč zato, da bi še bolj raztužila Juditino srce, da bi se Judita zbegana in zdvojenjena, naveličala življenja, da bi obupala, obolela in — — Komu naj bode v korist njeno prazno življenje? Niti Judita sama ga ni bila vesela, pa da bi ga bili drugi? Trpela jo je dolgo dovolj v svoji bližini in to le zavoljo pokojnega moža. Njega se je iznebila, nje skrb bode, da se čim preje odkriža tudi nje. To je bila odslej vsa skrb samoljubne mačeha. (Dalje.)

Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

(Dalje.)

18. Levstik.

... sušca ...

Že dalje časa sem Vam, ljubi oče, na dolgu z odgovorom na Vaše poslednje pismo. Nocoj je sobota večer, brez skrbi sem torej za jutri. — Kaj delam ob sredah in sobotah popoldne, ko ni šole, vprašujete. Ljubi oče, teh dveh popoldnevov se najbolj veselim. Tedaj nas hodi več, najmanj kakih petnajst prvo- in drugošolcev v licejalno knjižnico, kjer dobimo knjige v bralni sobi. Knjižnica je v gimnaziji in sicer v drugem nadstropju za vodó. O pol jedne smo navadno že vsi zbrani pred velikimi vrati gimnazije. A čakati moramo, da se odpró. Tisti čas imamo posvetovanje, katero knjigo naj kdo vzame. Vsak hvali tisto, kar je sam bral. Nekateri so pa tudi taki med nami, ki so že prebrali skoro vse, kar se dobi v bralni sobi, vse „Glasnike“, vse „Zore“, in „Besednik“ in kar je povestij. Ob tri četrt na jedno uro odpre hišnik vrata. Kakor povoden jo uderemo preko dvorišča. Skoro vselej se huđuje nad nami, ker tako dirjamo. Jedenkrat bi ga bili skoro podrli. Vsak hoče biti namreč prvi v bralni sobi, da bi mu kdo drug ne vzel pred nosom knjige, katero si je namenil. Po stopnicah držimo drug drugega za suknjo, da bi jeden ali drugi ne bil prej gori. Toda, ko pridemo v drugo nadstropje, tedaj gremo po prstih proti bralni sobi. Gorjé nam, ako bi ropotali! Povem Vam, zakaj. V bralni sobi so gospod Levstik. Sam ne vem, kdaj pridejo noter; ob dvanajstih so še v sobi, o pol jedne pa že zopet, ker jih nikoli ne vidimo, da bi prišli v tem času. Kdaj neki kosijo? In Vi ne veste, ljubi oče, kako se bojimo gospoda Levstika. Ako prav tiho ne pridemo do vrat, prikorakajo vsi jezni, odpró vrata ter nas poženó: „Poberte se, danes ne dobite nič!“ Nobeden si skoro dihati ne upa, ko čakamo pred vrati, da udari ura jedno; tedaj se oglase namreč g. Levstik z grmečim glasom: „Naprej!“ Pa sam ne vem, jaz se njih glasú vselej tako ustrašim, da bi rajši šel kar nazaj. O, kaj se je bilo zgodilo danes štirinajst dnij! Čakali smo po navadi pred bralno sobo. Neki Ljubljčan je bil pa poreden ter se je igral s kljuko. Gospod Levstik so zavpili od znotraj: „Mir!“ Kar zganil sem se. Nekaj časa je bilo vse tiho. A oni dijak pritisne — morda nevedé — še jedenkrat na kljuko. A sedaj! V sobi so zaškripali gospod Levsti-

kovi čevlji, dva, trije koraki, vrata se naglo odpró, in predno smo mogli mi dobro zbežati, letelo je debelo poleno, s kakoršnimi peč kurijo, za nami. K sreči ni zadelo nobenega. Ves teden ni šel nobeden izmed nas v bralno sobo.

In kadar vstopimo, hej, kako nas pomerijo od nog do glave! Kdor bi se rinil naprej, gotovo ne bi dobil ničesar. Kadar gredó po knjigo, se tla kar šibé pod njimi, s tako močjo stopajo; saj so pa tudi močni, kakor tisti Martin Krpan z Vrha pri sv. Trojici, ki so ga oni popisali, in smo še v četrtem razredu brali v šolskem berilu. Držé se po koncu kakor sveča. A ne dadó nam vsake knjige, za katero prosimo. Jedenkrat sem prosil, da bi mi dali „Doktorja Zobra“, ker mi je bil neki tovariš nasvetoval, da je lepa povest. A zavrnili so me osorno: „To ni za te! Kaj drugega, če hočeš!“ Brž sem prosil „Glasnika“ prvi zvezek, v katerem je prav šaljiv spis Erjavčev: Črtice iz življenja Šnakšnepskovskega. Vsi, ki so ga brali, so ga hvalili. Sedaj to prebiram, pa „Popotovanje iz Litije do Čateža“. Včasih kateri ne dobi nobene knjige, če ne pové pravega naslova, ali pa, če se šele izmišlja tam v bralni sobi. Tako so bili zadnjič jednega naplahtali, ki je šele začel hoditi čitat, pa ni vedel, kaj bi vzel, in je druge izpraševal, pa so mu rekli: „Veš kaj vzemi? Telečjo pečenko! Ta se lepo bere.“ Ko pridemo v sobo in dobimo vsak svojo knjigo, pride slednjič tudi na onega novinca vrsta, da bi povedal, kaj želi čitati. Moško se odreže: „Telečjo pečenko!“

Drugi so že vedeli, kaj bo sedaj, in so se na tihem muzali. Gospod Levstik so fanta res kar zapodili, češ: „Telečje pečenke nimamo pri nas; v gostilno pojdi ponjo!“ In je šel z dolgim nosom. Prositi bi bil moral „Listke“, v katerih je več povestij, med njimi tudi Jurčičeva „Telečja pečenka“.

Tisti čas, ko čakamo, da prinesó gospod Levstik ali pa služabnik, ki notri piše, knjige, ogledujem velikansko sobo, ki je polna knjig. Še jeden drug gospod je v knjižnici, prav bele lase ima, pa z nami nikoli nič ne govori; mislim, da tudi slovenskega jezika ne razume. Zmerom sedi tam za bukvami, pa bere, bere. To mora biti grozno učen mož. Pa tudi gospod Levstik morajo biti silno učeni. Pravijo, da slovenščine nihče ne zna tako kakor oni. Samo to se mi čudno zdi, zakaj so tako hudi? Ali so vsi učeni

ljudje taki? Vi ne veste, ljubi oče, kako mora biti vse tiho v bralni sobi. Sedimo, kakor pribiti. Nobeden si ne upa ganiti se. Še dihati si komaj upam. Zadnjič je jeden poleg mene premetaval liste, ker je menda česa iskal; pa so kar prišli in mu vzeli knjigo, njega pa pognali. Bog varuj, da bi kdo kaj zašepetal ali s stolom zaropotal: précej ga imajo. Včasih kar vstanejo s svojega sedeža ter začno hoditi po sobi sem ter tje, roki držeči zadaj sklenjeni. Večkrat jo kateri izkupi tudi s tem, če prehitro vstane in gre. Takega si zapomnijo, pa mu ne dadó več nobene knjige.

Ljubi oče! ali smem še znanprej hoditi v licejalno knjižnico? Kaj pa knjige, ali smem vsake brati, katere mi dadó? Pričakujé Vašega odgovora ostajam

Vam

hvaležni

Ivan.

19. Veselo življenje. — Prva cigareta. —
Semeniški vratar. — Očetov obisk. —
Fabiola.

Rožnika . . .

Ljubi prijatelj! To ti je veselo življenje v gimnaziji, posebno sedaj po letu! Précej po šoli nesem knjige kar domov ter se izmuzam, da me gospodinja ne opazi, potem pa hajdi! na sejmski trg. Tam nas je vse polno dijakov iz prve in druge šole. Nekateri bijejo klinec, drugi pa hodimo rajši v ris. Saj veš, kako je to? Najprej zarišemo v tla velik pravokotnik; razdelimo ga v dvanajst manjših ali večjih pravokotnikov, katerih prvih osem pomenja osem gimnazijskih šol, drugi štirje pa štiri šole „lemenata“. Potlej mečemo pa kamenček zaporedoma v posamezne predale ter ga na stopalu jedne noge, z drugo pa skakaje, nosimo vèn pred ris. Sedma šola je najožja, zato tudi najtežja. Jaz nikoli vseh dvanajstih ne izdelam. Če kamenček prav vržem, pa ga srečno ne prinesem vèn. Čez sedmo nikoli ne pridem. O, kaj bi dal, da bi bil tako spreten kakor moj sošolec Pesek. Ta je povsodi prvi: v šoli prvi, pri igri prvi. Kar naenkrat je njegov kamenček v zadnjem „lemenatu“.

Nekaj časa se hodimo tudi kopat. Največkrat jo mahnemo na „pasji brod“. Tako se imenuje prostor ob Gradašici nad Kolezijo. Vsak prinese s seboj plavalne hlačice. Ko sem prišel v Ljubljano, še nisem znal plavati. Letos me je naučil Pesek. On zna tudi plavati najbolje. Nihče ga ne prekosi. Včasih moramo pa tudi bežati, bodisi da prisopiha kak redar ter nam hoče obleko pometati v vodo, ker tlačimo mestno travo, bodisi da se pridejo pe-

kovski pomočniki kopat, ki dopoldne spé, popoldne postopajo, po noči pa delajo.

Nekaj dnij je od tega, kar nas je šlo kakih deset od kopanja po „Mirju“ v mesto. Nekateri so pušili cigarete. Tudi Pesek je pušil. Ponudil je tudi meni jedno. Izgovarjal sem se, da nisem še nikoli kadil. „Jedenkrat se moraš naučiti, vsak dijak mora znati“, je bil odgovor. Udal sem se. Vzel sem svalčico v usta, Pesek mi jo je prižgal. Vlekel sem, da so se kar iskre delale; dim sem požiral kar na debelo. Po vedali so mi, da sedaj ga ne smem še požirati, ker to znajo le najboljši kadilci, pač pa naj ga izkušam „dajati skozi nos“. Poskušal sem. Skozi nos je res prišel dim, a skozi oči solze. Tema se mi je začelo delati pred očmi. Nisem bil izkadil cigarete še do konca, ko mi je postalo tako slabo, da nisem mogel naprej. Sedel sem. Vse se je vrtelo okrog mene, kakor bi plesalo: trnovska cerkev in krakovski zelniki, vse se je sukalo kakor noro okrog mene in čimdalje hitreje; jaz pa sem sedel in se držal za travo, da ne bi padel. Tovariši pa so se mi smejali in se norčevali. Tudi Pesek se je smejal. Meni pa je bilo tako neizrečeno hudo; verjemi, ljubi Jožko, še nikdar nisem čutil takih bolečin. V želodcu se mi je vse vzdigovalo. „Urha kliče“, dražili so me tovariši. Jaz pa sem tedaj sklenil: nikdar nobene cigarete več! — rajši si za tiste novčiče kupim žemljo! Naš gospod razrednik nas zmerom svaré radi kajenja. Pri jednom izmed sošolcev so zapazili, da ima kar rmene prste, s katerimi dela cigarete. Rekli so tedaj vsem: „Tobak je mladim ljudem strup. Poslušajte, koliko škode naredi mladini po zdravniških izkušnjah: Mladeniču vaših let, če se udá pušenju, ormené zobje, ki so bili prej tako lepi, svetlo beli, in tudi niso več trdni; iz ust mu prihaja smrad, bolehati mu začno dibala, želodec oslabi, teka ni več, ki bi vendar moral v teh letih biti največji. A kar je najgroznejše, tobak silno nevarno vpliva tudi na razum in voljo mladeničeve. Mladi kadilci postanejo leni, kmalu izgubé vso čilost in živost duha, spomin jame pešati, in često se pridruži kajenju tudi pijančevanje. Imel sem učenca, kakor imam sedaj vas. Bil je morda prvi talent v šoli. A zgodaj se je lotil kajenja, najprej cigaret, potem smodk, slednjič viržink. Vidno je slabel na telesu; na duhu sicer ne tako hitro, toda tiste bistrosti v osmi šoli ni bilo več kakor v prvi, in sedaj onega mladeniča ni več — med živimi. Kaj bi bil lahko koristil domovini s svojim umom! Takó je pa sebe pahnul v prezgodnji grob, stariše globoko užalil, in domovini zapravlil dar, ki ga je po pravici pričakovala od njega. Zató, moji ljubi mladi prijatelji, varujte se tobaka v mladosti in sploh vsake grde navade; ohranite

si zdravo telo za poznejše življenje. Mens sana in corpore sano — tako so umovali že stari Rimljani. Kaj ne, domovino ljubite vsi in pomagati ji hočete? Vedite, da za to treba čvrstih, zdravih môž! — Tedaj, ljubi Jožko, sem sklenil za trdno, da v dijaških letih ne primem tobaka več v roko.

To veselo življenje je trajalo od pómładi sém. Seveda nisem imel časa delati za vsak dan sproti latinske preparacije. Zvečer sem se pozno, največkrat o Marijinem zvonjenju, priklatil domov. Jedenkrat sem prišel še malo živ. Tisti večer smo nagajali „lemenaskemu“ vratarju. Nekaj sošolcev hodi namreč v bogoslovnico čevlje snažit. Zato dobivajo kruha. Sošolec Jalen ga kar v šoli pojé. Tudi meni ga je dal nekoč pokusiti. Prav dober je, boljši kakor gospodinjin. A gospod razrednik so Jalenu rekli, da mu bodo vzeli vés kruh, ako ga bo še kedaj jedel v šoli. Pa po poti, hodé, tudi ni zdravo jesti, trdijo gospod razrednik.

Jalen in še nekateri drugi dobivajo torej kruha v semenišču. O pol dveh vratar odpre vrata in takrat se vsujejo celi roji po stopnicah gor. A ker menda preveč ropotajo, strese vratar sedaj jednega, sedaj drugega za ušesa, da so précej vsa rdeča. Zato ga sovražijo. Zvečer, ko so vrata zaprta, priplazi se jeden izza tega, drugi izza onega kota, pa potegne za žico, ki je napeljana do zvonca v vratarjevi sobi. Zvonec pozvoni. Vrtar pride odpirat, a nikogar ni. Oni večer nas je bilo več. Zmenimo se, da gremo nagajat vratarju. A izkupili smo jo. Vrtar je čakal za vrati. Obesimo se kar trije na žico ter pozvonimo. A v tem trenutku je bil tudi vratar nad nami. Ustrašil sem se, da so mi kar lasje vstali po koncu. Hotel sem zbežati. Toda prej je moral čutiti hrbet z ušesi vred kaznen; šele ko smo mu obljubili, da nikdar več ne pridemo nagajat, nas je izpustil. Od tedaj ima mir.

Očetu se je najbrže čudno dozdevalo, da jim od velike noči nisem nič pisal, ali pa me je morda gospodinja zatožila: predvčeranjim so nenadoma prišli v Ljubljano. Dobili so me, pomisli — na sejmskem trgu. Igrali smo se mance. Primejo me za roko ter odvedejo na stanovanje. „Pokaži mi zvezke, v katere pišeš domače vaje!“ velé mi. Vedel sem, da bo huda ura. Doma nisem nikdar nič pisal, razven nalog, katere je bilo treba oddati v šoli. Latinska preparacija je bila vsa v neredu. Od velike noči, ko sem začel zahajati na „sejmski trg“ bil sem se popolnoma zanemaril. Tudi gospodinja me je tožila. Oče so bili žalostni. Tepli me niso, a njih žalost me je neizrekljivo potrla. Obljubil sem jim, da popolnoma popustim ono družbo, v katero sem zahajal ta čas. Zadovoljni so bili z obljubo.

Sedaj sem zopet lepo doma in mnogo bolj srečen sem, in vest me ne peče zvečer, kakor me je prej, očitajoča mi, da tratim zlati čas. Gospodinja je zopet zadovoljna z menoj. V šolo hodim bolj brez skrbi; prej me je pa večkrat skrbelo, kaj, če bom vprašan. Tudi gospod katehet so zmajevali z glavo, ker nisem več tako gladko odgovarjal kakor poprej.

Hvala Bogu, da se je tako sešlo. Sedaj imamo že jeden mesec šolo. Lahko popravim, kar sem zanemaril. Ljubi Jožko! Tudi tebi dajem ta svét: drži se rajši dóma kakor ulic in trgov. Sedaj imam zopet veselje do čitanja. Prej sem preveč čital, in zato so mi bili oče prepovedali, da ne smem toliko; da je to nezdravo, kakor če človek preveč jé. Vsakih štirinajst dnij jedno dobro knjigo prečitati je čez in čez dovolj, pravijo oče. Jaz jih pa nisem hotel prav umeti ter sem bil popolnoma opustil čitanje. A zapazil sem sam na sebi, da sem kar nekam podivjal. Sedaj čitam Fabiolo. O, kako lepa povest je to! Kar ločiti se ne morem od nje. Ali si jo že čital? Dôbi jo, kjer moreš, in beri, beri! Najlepše je tisto, ko se popisuje, kako so se prvi kristijanje zbirali v podzemskih katakombah ponoči k službi božji. Kakšni so bili prvi kristijanje, kako sveti, kako potrpežljivi! Mladenič Pankracij, katerega je bil sošolec Korvin prav ostudno napadel, prenašal je krotko to zasramovanje, ker se je spomnil Kristusa, na križu sovražnikom odpuščajočega. Ta Pankracij mi ne gre iz glave; vedno mislim nanj; o da sem ž njim skupaj hodil v šolo, kako rad bi ga bil imel! Pa čemu bi ti še dalje govoril o Fabioli, sam se boš prepričal, da take povesti še nisi čital. Bodi zdrav!

20. Prvo popotovanje. Pri Mariji Pomagaj na Brezjah.

... malega srpana ...

Ljubi Jožko! Štirinajst dnij so že velike počitnice, tebe pa še sedaj ni iz Novega mesta. Prav težko te že pričakujem. Šolsko leto sem dovršil prav dobro; na katerem mestu sem tiskan v letnem poročilu, boš videl, ko prideš. Torej le brzo pridi! Tudi teta želé, da skoro prideš. Toliko ti imam povedati. Glej, jaz sem se v tem času že vrnil z božje poti. Pri Mariji Pomagaj na Brezjah sem bil prvič v svojem življenju. To sem ti bil pisal, da so me v boleznimati obljubili tje gor na božjo pot, če ozdravim. Prva materina beseda, ko sem prišel na počitnice domov, bila je: „Ivan, sedaj pojdeva pa na Brezje, da izpolniva obljubo.“ Toda mati niso mogli iti, ker so nagloma nekaj oboleli. Šla je pa neka druga žena iz vasi, veš, ona

stara Kovačica, in ta me je vzela s seboj. Mati so mi zavezali kos belega kruha pa meseno klobaso v ruto, oče pa so mi stisnili nekaj drobiža v roke, pa naročila sta mi mati in oče, kako naj se vêdem po poti, da naj vroč nikar ne pijem, in kako naj opravim na Brezjah sv. izpoved in pristopim k sv. obhajilu, in da naj bom pri vseh svetih mašah, kar jih bo tisto dopoldne tam gori, in da naj za vse domače molim, in dali so mi še posebej staro dvajsetico, da jo vržem v pušico, in naposled so mi še veleli, naj staro Kovačico lepo slušam po potu. — Šla sva. Do Ljubljane sva nekaj hodila, nekaj se vozila z mešancem, ker je cenejši. „Iz Ljubljane pojdeva peš do Kranja!“ tako je ukazala izkušena stara ženica. Mahneva jo proti Šiški. Solnce je pripekalo, da mi je pot curkoma lil s čela. „Sezuj se, sezuj, pa čevlje vrzi čez ramo, in suknjico sleci, da ti ne bo tako vroče!“ Tako me je učila Kovačica; slušal sem jo. Približala sva se Šent Vidu. Še nikoli nisem bil tako daleč onkraj Ljubljane. Kako lepe ceste so po Gorenjskem! Prišla mi je na misel ona pesemca:

Na Gorenjskem je fletno,
K' so visoke goré,
So bistri studenci
Pa bele cesté.

Précej bi jo bil zapel, a bal sem se resne Kovačice. Onkraj Šent Vida reče moja voditeljica: „Romarji morajo moliti po poti. Začniva torej rožni venec!“ In začela sva ga moliti: ona naprej, jaz pa sem odgovarjal. Prav vesel sem bil. Po kako lepem kraju sva šla! Rajska okolica. Na levi zeleni gozd, na desni šumeča Sava. Savo sem prvič videl. Kako me je prevzel ta prizor! Sava, Sava! Kolikrat sem slišal to ime že v razredih. Sedaj sem jej tako blizu. Spomnil sem se pesmi Vodnikove:

Rodila me Sava,
Ljubljansko poljé,
Navdale Triglava
Me snežne kopé.

Najrajši bi bil skočil kar doli do nje ter zrl vanjo, v to zeleno Savo. Kaj mora vendar imeti v sebi, da je isti Vodnik zapel o njej:

Tukaj 'zvira bistra Sava,
Mati pevske umnosti.

Ti dve vrstici sem si zapomnil letos iz slovenske slovnice Janežičeve, ko smo se učili o pristavku ali apoziciji, kjer je med drugimi tudi ta vzgled.

Takoj onkraj Medvod se pričenja Sorško polje. Cesta se vije med samimi zelenimi hrasti. Nekoliko me je bila groza. Slišal sem prej večkrat, da so v tem gozdu marsikoga že ubili.

„Dom in svet“ 1896, št. 5.

S strahom sem pogledoval, kdaj se izza kakega hrasta prikaže roparska glava. Vse je bilo tiho. Kovačica je pričela žalostni del rožnega venca, jaz sem zopet odgovarjal, a bolj tiho, da ne bi slišal kak razbojnik.

Sošolec Bregar je todi neki doma, a Bog ve, v kateri vasi. Pravil mi je, da je tukaj tudi Simona Jenka, našega pesnika, rojstveni kraj. Zapomnil sem si celó dve kitici Jenkove pesmi, ker ju je Bregar večkrat ponovil:

Pozdravljeno bodi	Kjer zibel je moja
Sorško poljé,	Stala nekda,
Kjer moji očaci	Kjer rojstna stoji še
V grobih ležé;	Hiša mi zdaj.

Na Sorškem polju bo tudi, kakor pripovedujejo pravljice, ona velika vojska, v kateri bo kralj Matjaž, ki sedaj spi v Triglavu, potolkel vse svoje sovražnike.

V petih urah sva bila v Kranju. Ogledoval sem to mesto z veliko radovednostjo, da bi se prepričal, če je res, kar pravijo:

Bela Ljubljana,
Črn je Kranj,
Pisana Loka,
Kamnik

Do Kranja sva bila odmolila vse tri dele rožnega venca. Tu slednjič sedeva na vlak ter se odpeljeva do Podnarta. Od tam nas je šlo več romarjev skupaj. Med potjo smo se ustavili na Ljubnem. Tema je bilo, ko smo dospeli na Brezje. Šli smo naravnost v cerkev. Bila je že polna romarjev. Stara Kovačica me je vêdla pred čudežno podobo Matere Božje. Vse se je gnetlo okrog oltarja. Pokleknil sem in molil in zahvaljeval Marijo za podeljeno zdravje in prosil za ljube stariše. Nekateri romarji so šli spat, drugi in tudi midva s Kovačico smo ostali vso noč v cerkvi. Neznansko sem bil truden; sedel sem v klopi ter dremal. Naenkrat se mi nekaj omaja ter padem na tla. Bilo je prav tako dobro, kakor v klopi in gotovo bi se bil izvrstno naspal, da me niso začele grizti požrešne živalce. Če sem se jim bolj branil, huje so me klale. Tako truden, po taki hoji, in nič počitka! Huda noč je bila. Kovačica je pa menda vso noč molila pred Marijino podobo.

Zjutraj sva opravila izpoved in bila pri sv. obhajilu in pri petih sv. mašah, ki so bile druga za drugo. Ves trd sem bil že od samega klečanja. Šele ko je minilo vse v cerkvi, poiskala sva si v gostilni malo gorkega zajutka, malo kave.

Krasno jutro je bilo. Triglav s svojo belo glavo se je lesketal v daljavi. Kako rad bi bil šel še naprej, naprej . . . toda Kovačica je rekla:

„Opravila sva, čast Bogu, sedaj pa le hitro nazaj!“ Kupil sem nekaj podobic za „odpustke“. Več romarjev se nas je pogodilo z nekim voznikom; sedli smo na voz, in pripeljal nas je v Ljubljano. Drugi dan sem bil zopet doma.

To je bilo moje prvo potovanje in prvo romanje. Mati so veseli, da sem izpolnil obljubo, storjeno Mariji.

Izpolni tudi ti svojo obljubo in pridi! Željno te pričakuje Tvoj prijatelj

Ivan.

Avstrijska Riviéra.

(Opisal Jos. Rozman.)

(Konec.)

IV. Volovsko.

„Predragim i lepim svojim dijamantom“ nazivljejo Volovčani svoje pomorsko mesto, dično sosedo in nekako varihinjo ali stražo divne Opatije. Kdor obišče Opatijo, temu je več ali manj znano tudi Volovsko, ker pot od železniške postaje „Matulje“ in cesta z Reke vodi sredi skozi prijazni kraj. Ta cesta, po kateri pridemo najprej do Pazina, je mestu glavna in ob enem najlepša ulica, ki ga deli v dva, malone jednaka dela. Spodnji se spušča navzdol k morskemu obrežju in prostrani luki, ki je z močnim dolгим pomolom zavarovana proti velikim valovom ob hudi burji.

Ob pristanišču je navadno prav živahno življenje in drvenje. Pri obrežju so pripete mnoge ladjice, pripravljene za prevažanje ptujcev in raznega blaga. Rahlo se gibljejo na vedno nemirnih valovih. Ribiči prihajajo in odhajajo, otroci igrajo po obrežju, poskakujejo v tu plitvo vodo in stvarjajo tako mnogokrat prav slikovite skupine in prizore. Posebno živahno postaja tu, ko prihajajo parobrodi z Reke.

Od pristanišča in morskega obrežja se vzdiguje mesto čisto amfiteatralno ob precēj strmem bregu, da vidiš prav razločno sleherni hišo. Med hišami so napravljene povsodi stopnice, ker za cesto je svet prestrm. Ravno teče samo že omenjena glavna ulica.

Med in pred hišami so nasadili primerne vrtove, kjer se je le dalo, ali napravili vsaj vinske loze, da si pridobé hladne sence. Lepo zelenje med belimi stenami dé očem prav dobro.

Volovsko šteje okrog 2000 prebivalcev in je sedež več uradom: c. kr. okrajnemu glavarstvu, c. kr. okrajnemu sodišču, davkariji, finančni straži, pomorskim uradom itd. Pod občino in župnijo v Volovskem spada tudi Opatija.

Poleg župnijske cerkve s prav lepim, proti morju obrnjenim pročeljem in dvema stolpoma, nahaja se v mestu i prav čedna cerkvena svetega Roka, posebno priljubljena mornarjem. Nad njo je pokopališče z več iz lepega marmorja umetno narejenimi nagrobnimi spominiki.

Zbok mnogih uradov in vedno dohajajočih ptujcev je v Volovskem živahno življenje. Rad opazuje ptujec kretanje in obnašanje domačinov, ki prihajajo v starih narodnih nošah iz svojih visokih sel, da tu spravijo borne svoje pridelke v pičli denar, nakupijo si potrebnih stvari, ali opravijo svoj posel pri uradih.

Po hišah raznašajo kokoši, jajca itd., ali pa z dolгим klicem „karbuna“, počasi hodeč po cesti, ponujajo oglje in les. Vse to prinašajo v velikih koših po več ur daleč.

Marsikateri ptujec se čudi, da po mestu vidi malone same ženske in osivele starčke, a pogreša čvrstih mož in mladeničev. Na tako vprašanje ti odgovoré, da mož in dorastli sinovi brodarijo kot pomorščaki po daljnih morjih; morda ti dostavijo, da je mož ali sin sporočil o svojem bivanju v daljni Ameriki ali Avstraliji, ali služi cesarju na bojni oklopnici.

Po več let izostajajo taki pomorščaki, ne da bi videli domačih krajev in rodni ljudij, ki skrbijo za njimi, jih v mislih spremljajo po nevarnih morskih cestah. Pa vozeč se po ptujih krajih pridobé si mnogo izkušenj in lepega znanja o oddaljenih krajih in o mnogovrstnem življenju po širnem svetu.

Zato še starček, kateremu so oslabele moči, nekako spoštljivo pogleduje na morje, na katerem je prebil toliko let. Rad se spominja in se pogovarja o minulih letih, o daljnih bogatih mestih, po katerih je hodil, a ne zabi tudi mnogih nevarnostij, katere je bilo treba premagati zlasti ob silnih viharjih.

Ko mož brodari po morju, žena na domu z deco in starčki oskrbuje malo gospodarstvo. V mnogih hišah je navada, da žena med časom, ko je mož-mornar z doma, nosi črna oblačila, kakor vdova. Kar ostane moških doma, bavijo se ponajveč z ribarstvom in prevažanjem ptujcev.

Vedno pa ostane Volovčanom morje nekako sveto, „od njihovih praotaca predana baština (dedščina); uzmi mu more, uzeo si mu jedinu nasladi života.“ — Omeniti pa je tudi

volovškega kruha, „il pane di Volosca“, ki je na dobrem glasu daleč na okrog in priljubljen domačinom.

Izmed hiš so bolj znamenite le nekatere v novejšem času zidane vile. Prvo mesto imata med njimi takozvani vili Minakovi, zlasti velika „vila Crnkoviči“. Stoji ob pristanišču, med morjem in cesto in je obkoljena s precēj obsežnim umetno zasajenim parkom, ki je napravljen po večjih odstavkih (terasah). V tej vili prav pogostoma stanuje nadvojvoda toskanski z družino, veliko dobrotnico volovški cerkvi in ubožcem. Tu je stanoval in umrl tudi poznati ogerski državnik Jul. Andrassy.

Od luke naprej, v velikem kotu, katerega obdajajo strme pečine, po katerih se v dolgem ovinku vije cesta od Matulj proti Volovskemu, je morje jako globoko. Ta kraj se imenuje Preluka in je posebno pripraven za ribolov. Nahajajo se tu velike naprave za tunolov, o katerem hočem izpregovoriti pozneje. Znamenit je tudi tukajšnji kamenolom. Z velikimi stroji in umetnimi pripomočki trgajo kamen, in ga po morju z nalašč zato napravljenimi parobrodi prevažajo na razne strani, zlasti pa na Reko, kjer že dolga leta zidajo velikanski pomol v morje, da zavarujejo pristanišče proti viharim valovom in je s tem zboljšajo. Ko razstreljujejo pečine, napravljajo globoke dolbine, katere napolnijo s strelivom. Ko potem zažgó, je učinek tako velik, da se zemlja strese daleč na okrog in se zrušijo velike množine pečevja. Ob takih prilikah je za to vselej treba obširnih varstvenih naprav.

V. Ika in Lovran.

Kdor pogleda v avstrijsko Riviéro in ljubi naravne krasote, ni zlahka v zadregi, kje naj si jih poišče. Mnogo jih najde na poti proti Iki in Lovranu. Že omenjena lagodna pot ob morskem obrežju, skrbno za šetanje narejena po pečinah, privéde te v jedni uri hodá do Ike in v pol ure naprej v Lovran.

Ika je malo mestece, rekel bi, vas, tik morskega obrežja s prav dobrim pristaniščem in preprosto ladjarnico (brodarnico), kjer izdelujejo in popravljajo majhne ladjice in barke, katere potrebujejo za ribolov in druge domače potrebe.

Mestece ima nekako laški značaj; prebivalci so večinoma Hrvatje, in moški, kakor povsodi po teh krajih, navadno pomorščaki. Ob cesti in obrežju stojé precēj velike hiše premožnejših domačinov. Gori po bregu pa čepé, poskrite med skalovjem in drevjem, male in siromašne bajte revnejšega prebivalstva. Mnogo siromaštva je tu, in čestokrat nedostaje za življenje po-

trebnih stvari. Zaslužek po morju je pičel in zemlja nerodovitna, rodeča le drevje, a ne potrebnega žita. Le drevje in sicer prav raznovrstno ter vinska trta najde med skalovjem zadostnega živeža.

Na južno-zapadni strani pristanišča, na zemlji, ki se razteguje v morje, stoji zdravišče za obolele duhovnike.¹⁾ Društvo za obolele duhovnike v Gorici je postavilo veliko hišo ob štiridesetletnici vladanja cesarja Franca Jožefa I. 1888. Posebno veliko se je za to potrudil zaslužni prelat goriški Dominik Filip, ki je društvu oskrbel tudi zdravišči v Gorici in v Meranu na Tirolskem.

Namen zdravišču je, da daje stanovanje in postrežbo bolehaločim duhovnikom, ali takim, ki okrevajo po daljši bolezni, da si tu ob morju popravijo izgubljene moči. Kdor pa hoče tukaj dobiti zavetja, mora biti društveni ud.²⁾ Društvo omogoči marsikateremu duhovniku, da pride v milejši zrak in s tem prej do zdravja, česar bi doma ne dosegel tako hitro.

Prav primerno in čedno urejeno hišo oskrbujejo redovnice, sestre sv. Vincencija. Hišo obkrožuje velik vrt, ki daje ob vročini lepo senco: napravljena je posebna morska kopel, in v hiši je prirejena i domača kapelica.

Graja pa, da stoji hiša na mestu, katero je preveč izpostavljeno silnim vetrovom. To je pač dostikrat prav neugodno za prebivalce. — V minulem letu se je po duhovniških listih večkrat pisalo o tem, naj se to zdravišče opusti, ker je predrago, in iz več drugih vzrokov. Oglašali so se od raznih strani za in proti, a vse kako bi to morali obžalovati; v škodo bi bilo mnogim obolelim duhovnikom, ki radi prihajajo semkaj.

Omenim naj tu še, da je v tem zdravišču izdihnil preblago svojo dušo Slovencem nepozabni monsg. Frančišek Kosar, hišni prelat sv. Očeta in inf. stolni dekan lavantinski. Bolan je prišel semkaj dné 7. rožnika I. 1894. iskat toplega zraka in ljubega zdravja, pa malo dnij pozneje, po noči od 10. do 11. istega meseca, je nagloma umrl za kapjo — „duhovnik po božji volji, vrli narodnjak, čisti značaj“, kakor piše spretni njegov življenjepisec.

Blizu opisanega zdravišča je čedna kapelica, posvečena sv. Nikolaju. Po stenah kažejo mnoge zaobljubljene podobe, na katerih so naslikani razni prizori burnega in toli nevarnega življenja po morju, da mornarji radi prihajajo semkaj

¹⁾ „Kaiser Franz Joseph Priester-Sanatorium.“ Glej dobro zadeto podobo v „Dom in svet“-u VIII., I. 1894., str. 304.

²⁾ Udje plačujejo letnino po 1 gld., ali pa dosmrtnine 20 gld.

in da se v nevarnostih zaupljivo priporočujejo sv. Nikolaju.

V zadnjem času so napravili, kakor od Opatije, tudi od Ike zložno obrežno pot proti Lovranu, po navodilu in pod nadzorstvom dunajskega arhitekta Seidla. Pot ta, pravijo, je še lepša kakor opatijska, pogled na morje in zlasti na otoke mikavnejši. Razgleda na vrhove ne omejuje zidovje, kakor n. pr. med Opatijo in Volovskim. Lepi gaji se vrstijo s posameznim drevjem, in na mnogih mestih obsenčuje gosto hrastovje pot. Ta pot je dokaj pripravna za one, ki bivajo v zdravišču, ker se tu po ravnem lepo izprehajajo.

Svet med Iko in Lovranom je lepo zarastel, zlasti pa se nahaja mnogo drevja. Kjer so naši rodovitne zemlje, napravili so vrtove ali vinograde, obdane z zidovi, po katerih se prav razkošno razpenja bršljan. Po lozah in gredah je napeljana vinska trta, ki se rada vspenja kvišku na drevesih. Visoke ciprese, smokve, oljke itd. se nahajajo poleg lavorja in mnogovrstnega sadnega drevja. Ne smemo zabiti kostanja, ki tu bogato rodi.

Lovran¹⁾ je morsko mesto, nekoliko večje kakor Ika. Tesno se družijo hiše ob hiši, kakor da se naslanjajo druga na drugo. Ločijo jih le ozke ulice, lepo pograjene s kamenitim tlakom. Ob ozadju se vpenjajo po bregu hrastovi in kostanjevi gaji z vinogradi, zato je pogled na inace precěj okorno mesto prav mičen, posebno od morja.

Tudi Lovrančani se bavijo ponajveč z mornarstvom. Mož in oče se vozi po širnem svetu, doma pa oskrbuje hišo žena z deco, dostikrat v velikih skrbéh za možem. V teh skrbéh išče pač največkrat tolažbe v iskreni molitvi in rada zbeži v cerkev, posvečeno sv. Juriju. Cerkev je na glavnem in jedinem trgu, že stara in sezidana nekako nerodno brez pravega zloga.

Lepe denarje donaja posestnikom sadjereja, in lovransko sadje je po svoji lepoti in dobrem vkusu čislano daleč na okrog. Zlasti uspevajo črešnje, smokve in kostanji, katerih veliko izvažajo na Reko, v Trst in še dalje.

Sosed Lovranu je Berseč, nekaj lasten rodbini Auerspergovi. Poldrugo uro od Lovrana leže na 173 m visokem vrhu ob morju Moščenice in sosedna jim Draga. Tamošnjemu gradu so bili najprej gospodarji devinski knezi, dokler ni leta 1465. prešel v oblast avstrijskih vladarjev.

Zadnja leta delajo na to, da napravijo tudi v Lovranu letovišče in zdravišče, katero hočejo polagoma združiti z Opatijo. To letovišče naj

bi bilo namenjeno nižjim in manj razvajenim krogom, kakor je opatijsko. Neka družba si je nakupila v to potrebnega svetá in odločno deluje, da se uresniči ona misel.

Na raznih mestih od Volovskega do Lovrana se zidajo nove več ali manj razkošne vile. Povsod delujejo z združenimi močmi, da se razširi in olepša ter utrdi naša avstrijska Riviéra na hrvaški zemlji.

VI. Morje; podnebje.

„Primorcu je more njegovo polje, ono ga hrani, ono ga podpira. Rodjen je uz more, ljubi ga nad sve ino na svietu, a naučen nanj, čuti se nezadovoljan, ako ga dulje vremena ne vidi.“ Tako označuje prav dobro D. Hirc našega Primorca.

Že fantiček, ko izhodi, je najrajši ob obrežju, da si ogleduje morje; ko pride malo do let, že poskuša s preprosto pripravo uloviti ribico. Ob morju ribari vsakdo rad; redno zahajajo z barkami, navadno več skupaj, ob jutru na ribolov, razprostirajo od barke do barke velike mreže in se povračujejo, ko jim je sreča mila, z dobrim plenom.

Ribolov je dokaj raznovrsten; ob raznih letnih časih in za razne ribe imajo nekaka posebna pravila, poseben način, po katerem se ravna. Preobširno bi bilo, to tú natanko opisovati — treba za to spretnejšega, izkušenejšega peresa — oglejmo si le nekoliko tunolov, ki je zlasti znamenit v tem kraju.

Ko se voziš od Matulj proti Volovskemu, vidiš v Preluki postavljeni visoki in trdni lestvi, na katerih čepita moža. Če vprašaš, čemu služi to, odgovoré ti, da je „tunara“ (tunolovka), naprava, na kateri lové tune.

Tuna (tunj, *Thynus thynus*) je izmed najvažnejših rib našega morja.¹⁾ Tuna je velika riba, pokaže se v velikih jatah in je zato za ribarstvo jako pomenljiva. Večkrat dobijo komade, dolge po 2 m in težke po 200 kg in še večje celó do 500 kg. Telo ima stisnjeno in zaobljeno, od zgoraj črno-modrasto, od spodaj sivkasto in svetlo pegavo.

Sredozemsko morje je tuni prava domovina. Od pomladi do jeseni se vidijo ogromne jate, plavajoče ob površini morja. Glavni sovražniki so jej delfini in morski psi. Ribarji dobro znajo, da se drži ob svojem popotovanju pod morjem nekakega stalnega reda, in po tem se ravna pri tunolovu.

Tunolov je bil že v starih časih znamenit po teh krajih. Stari Feničani so, kakor nam

¹⁾ Podobi Ike in Lovrana glej „Dom in svet“ VIII., l. 1895., str. 568.

¹⁾ Glej: Dr. Mišo Kišpatić: *Ribe*. Prirodoslovne i kulturne crtice. — Poučna knjižnica „Matice hrvatske“, knjiga XVIII. str. 174. nsl.

pripoveduje Kišpatic, lovili tuno ob španskem obrežju, pozneje so se Grki mnogo bavili s tunolovom v Mali Aziji, in še današnji je tunolov po Sredozemskem morju najizdatnejša vrsta ribolova. V Jadranskem morju je dvojen: v hrvaškem Primorju čakajo po tunarah, da jim riba zaide v razpostavljene mreže, dočim v Dalmaciji hodijo za tuno, da jo z mrežo obkolé in izvlečejo na obrežje.

Kdor potuje po onih krajih, dobro mu je znana tunara. Tako zovejo mesto, pripravno za ta lov. Koča, stisnjena med pečine, je ribarjem za stanovanje. Prav ob morju so zasadili 14—16 m visoki jelki, jih prenavadili v okorno lestvo, ki je nagnjena tako, da ji gornji kraj stoji iznad vode. Spodnji kraj je trdno podprt s kamenjem. Imenujejo to napravo „stražo“. Na vrhu je narejeno sedalo ali „koš“.

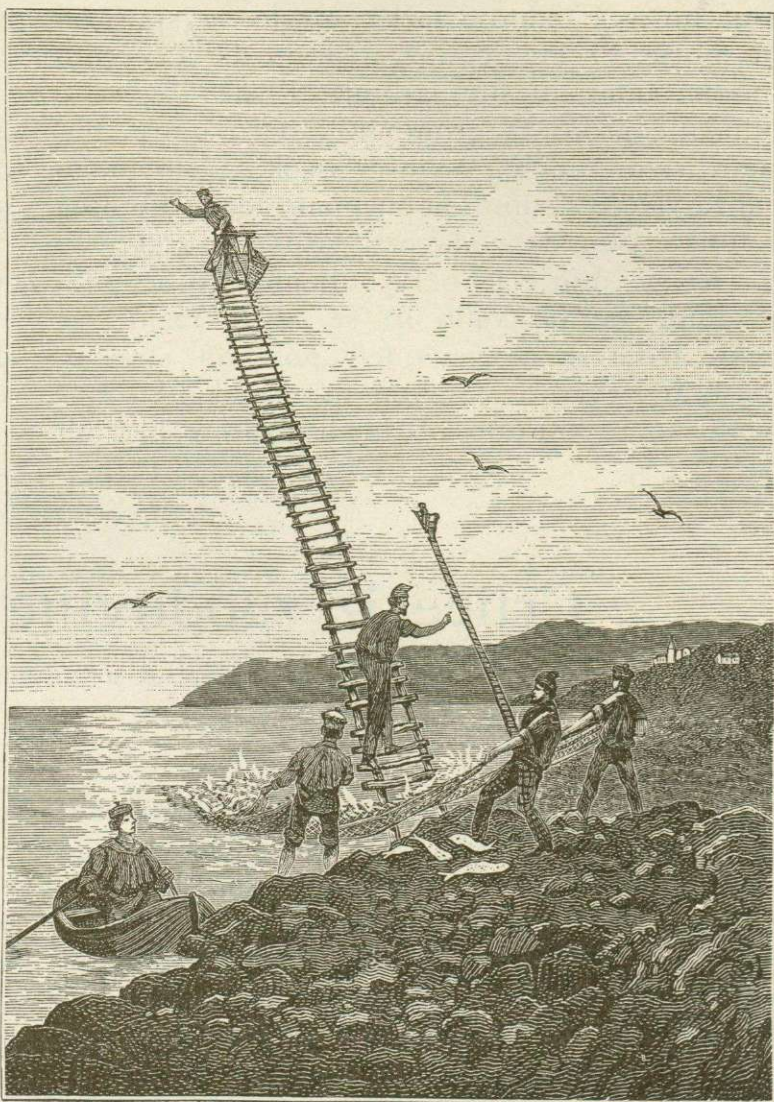
V „košu“ sedi ob lovu ribar, ki neprestano in pazno gleda v morje. Na morju plava cela vrsta okroglih in lahkih ploščic; nanje je pripeta velika mreža, ki sega do dna. Mreža gre vspešno z bregom; na jedni strani se vrača k bregu, na drugem pa je odmaknjena od kraja, da je odprta pot, po kateri zaide riba v mrežo.

Ko stražar, ki z visokega sedeža opazuje najmanjšo stvar v morju, vidi, da gredó tune v mrežo, pokliče sodruge, da potegnejo tudi drugi konec mreže k bregu in jo zapró. Potem izvlečejo mrežo in ribe na suho. Ribe letajo in skačejo in udarjajo z repom po vodi, da se morje peni daleč na okrog.

Ribarji polovljene ribe takoj z nožem odpró in odstranijo drob, da se jim ne pokvarijo; očiščene ribe pa hitro odpravijo na prodaj v Trst ali na Reko. Kilogram prodajajo po 80 novčičev do 1 gld.

Tune lové od vel. travna do listopada. Ko je vreme neugodno, potegnejo mreže na suho in čakajo, da se zjasni. Kadar jim je sreča mila, vlové kar na mah 7—800 glav; zgodi se pa tudi, da čakajo in prežijo na straži po več tednov zastonj. Dostikrat čakajo na straži tudi po noči, zlasti kadar je noč temna. Ker se riba nekako sveti v vodi, jo stražar lahko opazi.

Po velikih tunarah imajo troje lestev, in na dveh je vedno stražar. Manjše tunare imajo samo jedno lestvo.¹⁾ — Polovica lova pripada navadno lastniku, polovica pa ribarjem. Ko je srečno leto, vračajo se v jeseni ribarji veseli in

Tunara.

zadovoljni od lova, kateri so opravljali po leti, ali dostikrat je uspeh prav pičel.

* * *

Kvarnerski zaliv in ž njim tudi naša Riviéra spadata v področje takozvanega ekvinokcionalnega deževja. Vreme je dostikrat nestanovitno, rekel bi, sitno.

Izmed vetrov, ki vplivajo na vreme, treba omeniti „tramontano“, „burjo“ in „široko“.

Tramontana (sever) prihaja od severne strani, izmed Učke gore in Snežnika ter se preko Preluke ugodno razširja po Kvarneru. Piha navadno vsak dan pred poldnem nekako od 8 do 10 ure in ob solnčnem zapadu v večer in stvarja majhne valove po morju.

Nebo ostane vedro ali pa se preoblači z belimi, tankimi oblaki, zrak je posebno svež. Tramontana oblažuje hudo letno vročino in pospešuje po morju vožnjo z jadniki od opatijske strani proti Reki.

Široko (scirocco) ali jug, spadajoč med ekvatorijalne vetrove, prinaša deževno vreme ter ljuto razburkava morje prav do dna. Ko zavladava jug, gosto dežuje po več dnij, dà, mnogo-

¹⁾ Tunare so v mestih: Karlobag, Lukovo in sv. Jurij pri Senju, Baška, Vrbnik, Novi, Selce, Kačjak pri sv. Jeleni, Šilo, sv. Jakop, Peškiera, Perčin, Sršćica, Dubno, Bakarac, Bakar, Voz in naša Preluka ob Volovskem.

krat po več tednov, težke megle se spuščajo na morje. Pečine otemné, malone, da niso črno-modre, udarjajo silni gromi, da daleč in glasno odjekuje grom za gromom. Modro morje postane sivo, močno vskipi v visokih valovih, in val za valom s silnim bobnenjem udarja ob breg s toliko silo, da voda prši visoko v zrak.

Ko je morje tako razburkano, ko se podi in lomi val ob valih in se ob obrežju vse peni, tedaj je morje videti posebno strašno. Pa tudi nevarno je takrat in marsikatero življenje se je končalo ob takih časih v hladnih

valovih in marsikatera trdna ladja se je razbila ob skalah.¹⁾

Ko potegne burja od Reke sèm, tedaj se nebo zjasni. Mrzlo prime burja človeka nekako do kosti, stori pa, da je zrak zelo čist, da jasno sije solnce na lepo pokrajino.

Da bi solnce vedno sijalo tudi na srečno avstrijsko Riviéro, katero ponosno imenujemo: našo, je želja, s katero sklepam svoj skromni opis.

¹⁾ Prim. podobo na str. 121.

Črtice iz zgodovine lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Mnogo srečnejši kakor slikarji bili so stavbarji in kiparji te dôbe. Prejšnjega plemenitega zloga tudi pri njih ni najti. Michelangelov duh je, žal, i v tem oziru izmrl, a v zgodovini rimskega mesta ostanejo vendar z zlatimi črkami zabeležena njihova imena. Oni so dali Rimu današnje zalo obličje. Cerkve in palače novega veka, ki krasijo v dražestni obilici Tiberu na levici in desnici, te so večinoma njihova dela.

Znameniti so posebno:

Vignôla,

ali s pravim imenom Jakob Barozzi (1507 do 1573), učenec Michelangelov, ki je l. 1564. po smrti svojega velikega učitelja nastopil njegovo dedščino, namreč častno nalogo: dogotoviti cerkev sv. Petra v Rimu. Po načrtu je vestno in odlično nadaljeval slavno delo, a ni doživel sreče, da bi jo videl dovršeno.

Še vplivnejši je bil

Dominik Fontana,

ki spada tudi med Michelangelove učence (1543 do 1607). Kardinal Montalto ga je povabil v Rim, da bi sezidal v cerkvi St. Maria Maggiore krasno kapelo, da bi se shranil v njej najdragocenejši ostanek od Jezusovega rojstva: jaslice, v katere je bilo položeno Marijino dete v Betlehemu. Ker je delo (Capella del Presepio) zgotovil v največjo zadovoljnost umetnikov, imenoval ga je papež Sikst V. svojim prvim stavbarjem.

Sikst V. — ne smemo ga prezreti — je vzorna prikazen 16. veka. Smelo ga primerjamo z Julijem II. in Leonom X. Po učenosti je bil veleum, po značajnosti in dobrotljivosti pre-

blagi plemenitaš. Med častitljivimi poglavarji sv. Cerkve je on orjak. Njegova dela stojé visoko nad srednjo ali celó podlo sedanostjo; iz vseh odseva znak velikega moža. Ako ni dosegel one stopinje, kakor Leon X., tega ni kriv on, temveč slabe časovne razmere in umetniški propad. Njemu je lesketala pred očmi krasota in velikost starodavnega, cesarskega Rima; do nje je hotel zopet povzdigniti svojo prestolnico. Noben grb se tolikokrat ne vidi na rimskih umetnih stavbah, kakor Sikstov; za olepšanje večnega mesta je bil neumorno in skrajno požrtvovalen. Za rimsko ljudstvo, posebno nižjih slojev, storil je več kakor katerikoli njegovih slavnih prednikov. Na trgih mu je stavil čarobne vodomete, da se ob njihovem šumljanjem igranju radujeta Rimljan in ptujec. Nadalje je krasil javne prostore z visoko kipečimi obeliski, ki so še ostanek iz nekdanjih, mogočnih časov; oni naj spominjajo sedanje narode velike, neprimerljive preteklosti. Za umetnike je veledušno ustanovil z obilnimi stroški „Slikarsko akademijo sv. Lukeža“, ki je do danes ostala središče umetnostnega delovanja v Rimu. Dal je tudi postaviti obširno tovarno za mozaike, kateri ni jednake nikjer drugje. S kratka: spomin velezaslužnega Siksta V. je v rimski, kakor i svetovni zgodovini venčan z dičnim lovorom.

Fontano je silno čislal radodarni in za sleherni napredek ves navdušeni Sikst. Oddal mu je kaj mnogo pomenljivih in važnih del. Ž njimi si je Fontana pridobil neminljivo ime v večnem mestu. Skoraj neverjetno je, koliko je v primerno kratkem času dovršil delavni umetnik. Zidal je velikansko in prelepo palačo late-ransko, na mestu prejšnje skromne hiše, v

kateri so do 14. stoletja bivali papeži. Kako veličastno se sedaj dviga poleg prve cerkve krščanske ta ponosna stavba! Kdor je že stal pred njo in v duhu globoko premišljeval osodne dogodke, katerim priča je bil ravno Lateran, občutil je blagi vtisek, ki ga vzbudi ogromno Fontanovo delo. — Istotako je Fontanovo delo sedanje poslopje vatikanske knjižnice, bogato po zunanji lepoti, a neizmerno bogatejše po notranjih zakladih, po nešteti knjigah in najvažnejših rokopisih iz vseh časov, s kakoršnimi se ne more ponášati nobena druga knjižnica na svetu. — Tudi kvirinalsko palačo je večinoma dogotovil Fontana. V njej so bivali pozneje papeži po letu vedno do sedanjega veka. Koliko svetovnih vprašanj se je torej v njej obravnavalo! Pod marsikaterim papežem bil je uprav „Palazzo pontificio al Quirinale“ prvo, odločilno in najsijajnejše vladarsko bivališče. Da je „Kvirinal“ lepa, po vsem vkusna in tudi na divno lepem kraju sredi Rima zidana palača, spozna se lahko tudi že iz tega, da so ravno njo prekucuhi l. 1870. izvolili za kraljev dvor novega, laškega kraljestva.

Z nobenim podjetjem pa si Fontana ni pridobil tolike slave. — vsaj pri svojih sovrstnikih ne, — kakor s postavljanjem velikega obeliska na trgu sv. Petra.¹⁾ Obelisk je visok, a tenek, piramidi podoben in na vrhu poostren steber. Izsekan mora biti iz jednega kamena — in v tem tiči njegova posebnost. Domovina mu je Egipt, kjer so ga podložniki postavljali v spomin posebno zaslužnim kraljem. Rimljanom so bili obeliski jako všeč. Ko so podjarmili Egipt, dvignili so jih na neznan način z visokih stojal ter prepeljali v Rim, ki je moral hraniti vse, kar je zanimivega ustvaril vesoljni svet. Pod vlado cesarja Avgusta je priromal l. 10. po Kr. prvi obelisk ob Tiberine bregove. Bil je tako visok in jak, da so presenečeni Rimjani strmeli, ko so zagledali ptujega velikana. Prevažanje nam je sploh neumljivo, zakaj celó dandanes, kljub velikanskim tehničnim pripravam, bilo bi težko prepeljati ga čez tako širno morje. Rimljanom se je to podjetje zdelo toli pomenljivo, da so v njegov spomin kovali denarje in bogovom primerjali mornarje, ki so dovršili to delo.

Z največjim obeliskom pa je obogatil Rim cesar Kaligula. 26 metrov visok je bil, izsekan iz rdečkastega marmorja. Postavil ga je bil v Helijopolu kralj Ramzes II. v 15. stol. pred Kr., na čegar bajnem dvoru je bil odgojen Mojzes. Koliko vekov je torej videl! Mojzes ga je občudoval, in mimo njega je pač šel i mladi Izveličar, ko je bival v Egiptu. Kaligula ga je

dal l. 39. po Kr. prepeljati v Rim. Več stoletij je stal potem nepremakljivo v Neronovem cirkusu poleg Vatikana in gledal, kako je Rim sam padal in rastel, gorel in krvavel, kakor je pač osoda nanesla; le obelisk sam je trdno stal. L. 1586. ga je velel Sikst V. premestiti na njegovo sedanje stališče, pred cerkev sv. Petra. A kdo in kako bi zvršil to grozno nalogo? Kdo bi dvignil strahovito težo? Kako bi ga premaknil, da se ne prevrže in stre? Sikst je razpisal silno nagrado umetniku, ki bi se upal predstaviti sloveči spominik davnih, davnih dnij. Nad 500 najodličnejših mojstrov se je oglasilo iz vseh krajev. Toda vse je prekosil duhoviti Fontana; njegov načrt je obveljal. Nad 800 delavcev in 140 konj se je potilo v tresočem strahu dné 10. kimovca omenjenega leta; ob zori se je začelo nevarno delo pod neomejenim vodstvom Fontanovim, in zvečer — je že stal obelisk nepoškodovan, srečno na zaželenem mestu. 100.000 goldinarjev je stalo le prestavljanje. Ko je bilo dovršeno, zagromeli so topovi, nebrojni zvonovi so zapeli; veselje je donelo po celem Rimu Fontanu, ki je tako spretno vodil delo. Veselja in ukanja ni bilo ne konca ne kraja. Omamljeno ljudstvo je hrumelo k Fontanu in ga slavilo, kakor so stari Rimljani pozdravljali svoje zmagonosne vojskovodje. Fontana je bil prvi junak onih dnij, opevan in odlikovan od neštevilnih strani. Njegova slava je takrat nadkrilila vse druge može in njih dejanja.

Obelisk še dandanes stoluje na istem mestu. Z njega se ozira velik križ po Rimu in gleda tje daleč, daleč po svetu krščanskem. Na njem se še vedno leskečejo pomenljive besede, katere mu je vdolbel na Sikstovo povelje slavljani Fontana:

Glejte Križ Gospodov!

Bežite sovražne sile!

Kristus zmaga.

Kristus vlada.

Kristus zapoveduje.

Ni moči naštetih pesnikov, ki so oduševljeni opevali sijajni obelisk. Pač pa ni dvoma, da ga ni nikdo lepše povzdignil, kakor odlični F. Weber v svojem velekrasnem slavonspevu, v katerem v vznesenih besedah pripoveduje obelisk sam, večtisočletni velikan, svojo zgodovino:

Lang ist's her, lang her! Tief, kühl in den
lybischen Bergen

Manch Jahrtausend hindurch, lag ich im
steinernen Schlaf.

— — — — —
Dichten und Denken verweht, Unsterbliche
sterben und länger

Als ihr ganzes Geschlecht, währt der ver-
achtete Stein! . . .

¹⁾ Glej sliko na str. 633 „Dom in svet“-a l. 1894.

L. 1590. je umrl neutrudni Sikst V. Vladal je bore malo let (1585—1590), a storil je neverjetno veliko. Ž njim so bile pokopane vse Fontanove nade; usahnil je plodoviti vir, iz katerega je umetnik zajemal najodkritosrčnejše svete in najizdatnejšo pomoč. Ves potrtradi pregrenke izgube je odšel v Napolj, kjer je ostal do svoje smrti. Pot mu je odslej povsodi pripravljala slava, katero si je bil pridobil v Rimu. Deloval je tudi v svoji novi domovini marljivo. Med drugimi je stavil tam prostorno kraljevo palačo, ki pa po vkusu ne dosega njegovih imenovanih stavb v Rimu.

Fontanu po zlogu in zmožnostih je jako podoben njegov učenec

Karol Maderno

iz lombardskega mesteca Bissone (1556—1629). Po naravi sicer vrlo nadarjen, ni se mogel povzdigniti iz očitnega propada lepih umetnostij. L. 1605. je prevzel vodstvo pri zidanju cerkve sv. Petra. Ravno sto let je že bilo takrat minulo, odkar se je položil temeljni kamen. Michelangelo je bil predložil najboljši načrt, po njem naj bi bili nasledniki nadaljevali. A na željo Pavla V. je Maderno opustil oni načrt; mesto v podobi grškega, dovršil je cerkev v podobi latinskega križa. Nesrečna misel! Koliko je bilo s tem pogubnim novotarjenjem čudovitemu podjetju škodovano, to se niti misliti ne more. Sedaj je sv. Peter mogočna, prelepa stavba, a strokovnjaki menijo, da bi bila še neprimerno lepša in popolnejša, ako bi se bila dovršila po načrtu Michelangelovem.

Maderno je postavil tudi obširno lopo in pročelje pri sv. Petru. S tem je bila cerkev gotova. Dne 18. listopada l. 1629. jo je blagoslovil papež Urban VIII. vpričo nebrojnega ljudstva.

Preostro soditi Maderna, bilo bi vendar krivično. Skoraj vse hibe mu odpusti i strastni nasprotnik, ko gleda zadnje umetnikovo delo, ki je za vselej, vsaj nekoliko, rešilo njegovo čast. To sta oba vodometa na trgu svetega Petra, Madernovo najpreprostejše, zato tudi najlepše delo. Popisati je težko ljubka, neprenehoma delavna tekmeca. Treba ju je videti. 15 metrov visoko kipi voda s tako močjo v prozornih žarkih navpik, da se med potom razkadi in v srebrnobelih penah lahkotno zopet žubori nizdol. In spodaj v kameniti dolbini se v valčkih igra, kakor bi se prijazno smehljala gledalcu. Leskeče se v vseh barvah, zgoraj vidiš pisano mavrico, spodaj čisto studenčnico. Kdo ne bi tu z našim Gregorčičem zapel:

Rad gledam v te valove bôdre,
Valove te zelêno-môdre:
Temna zelen planinskih trav

In vedra višnjevast višav
Lepo se v njih je zlila;
Na rôsah zelenih gorâ
Lepoto to si pila, —
Krasna si hči planin! . . .

Da, da, dobro si jo pogodil, vrli Carlo!

Z opisanim umetnikom se ne sme zamenjati njegov rojak istega imena, Štefan Maderno (1571—1636). Bil je tudi stavbar, a v prvi vrsti odličen kipar. Njegovih del je le malo, a med njimi je biser lepih umetnostij, ki je brez dvoma najlepše delo istega veka. To je kip sv. Cecilije.

Vzorna devica Cecilija je bila takoj po mučeniški smrti svojega ženina Valerijana obsodena k smrti. A sodnik je hotel obsodbo izvesti tajno brez javnega hrupa. Zapovedal je Cecilijo zapreti v vroče kopališče in potem kuriti tako dolgo, da bo sopuh zadušil devico. A sopuh in skoraj goreči zrak ni škodil mučenici. Zato pošlje kruti sodnik biriča z mečem v kopališče, naj jo usmrti. Birič se strese, ko zagleda toli plemenito, čisto deklico. Ker ga pa veže strogo povelje, mahne, zamahne trikrat — in Cecilija pade na vratu smrtno zadeta. Vendar še živi, še se giblje, še tri dni jo muči krvaveča rana. Ko izdihne nedolžno dušo, obleži truplo nekaj časa v kopališču. Pozneje pridejo vneti verniki, izbrišejo kri od tal, truplo pa položijo v cipresno rakev, v ravno tisti legi, kakor so je našli, na desni po dolgem ležeče, z odprto rano na vratu. Krsto položé v katakombe blizu groba papeža Kalista. L. 821. je našel rakev in truplo še vedno v isti legi papež Paskal V. ter je prenesel brez druge premembe v Rim, v cerkev, ki je posvečena sveti devici. Učeni starinoslovec kardinal Sfondrati je l. 1599. zopet odprl grob sv. Cecilije pod njenim oltarjem v pričo več duhovnih in posvetnih učenjakov. Našel je krsto, jo odprl in — veliko čudo! — zagledal v njej truplo sv. Cecilije, še vedno v isti legi, z isto rano in z istim svilnatim oblačilom, v katerem je bilo, kakor zgodovina pripoveduje, prvotno pokopano. Ves Rim si je trumoma ogledal slavnoznano svetnico. Čez nekaj dnij so pa rakev zopet zaprli in jo vestno zazidali; od onega časa se je ni nikdo več dotaknil. Umetnik Štefan Maderno je dobil takoj od kardinala Sfondratija naročilo izklesati iz belega kararskega marmorja sv. Cecilijo v naravni velikosti in popolnoma po tisti legi in podobi, kakor počiva devica že od svoje mučeniške smrti. Kakor je devico sam videl, tako jo je v kamenu uprizoril. In delo se mu je odlično posrečilo. Kip ležeče sv. Cecilije je sicer preprost, a tako naraven, in ob enem tako ganljiv, da srce mogočno presune. Neizrekljiva

V cerkvi sv. Marka v Benetkah. (Slikal L. Grilec.)

miloba, čudna lepota in neka posebna vzvišenost obdajejo v toliki meri izborni umotvor, da je ž njim Maderno dosegel za svoj vek res neverjeten uspeh. Obraz je sicer na mrtvem truplu zavrt v deviško belo tančico — in to je tudi umetnik posnemal — a nikdo ne pogrša nedolžnih lic, sramežljivih očí, ponižnih potez, ves obraz si gledalčeva domišljija nariše že sama. V tem pa ravno tiči najvišja umetnost. — Ta kip je sedaj videti na sprednji strani pod oltarjem, kjer ga strokovnjak in prostak odkritosrčno občudujeta. Pod njim se pa bere napis: „Glej podobo sv. device Cecilije; kakor sem jo videl v rakvi ležečo, čisto tako, v isti telesni legi sem jo vdahnil marmorju.“

To je torej najboljši umotvor propadajoče umetnosti te dōbe.

II. Barocco.

Umetniki Caraccijeve dōbe so imeli vendar nekaj lepega v svojih delih. Mnogoteri izmed njih so še živeli z Michelangelom in z drugimi potomci zlate dōbe lepih umetnostij. Videli so njih velikanska dela. A spoznali so, da jih ne morejo dohajati, da ne morejo doseči njih vzorov. Kakor so občudovali onih veleumov vrline, tako so omilovali svoje slabosti in nedostatnosti. Spoznali so se — in poznanje samega sebe je podlaga kreposti.

Sčasoma je pa prenehalo to poznanje. Zgodilo se je celó še hujše. Vkus je polagoma tako oslabil, da nazadovanja in poloma v umetnosti nihče ni opazil, ali ga pa ni hotel pripoznati. Nasprotno. Pritlikavci v umetnosti so si domnevali, da so najboljši umetniki. Nezmožnost so povzdignili na svečnik dovršene popolnosti. Na nje se lahko obračajo besede, s katerimi je sv. Pavel propale pogane svojega časa šibal, rekóč: „Zmedlo se jim je v njih mislih, in potemnelo je njih nerazumno srce. Izdajajoč se za modre, zblazneli so“ Klasični umetniki so prišli ob vso veljavo; občinstvo jih ni več čislalo, umetniki pa so jih obžalovali, češ: kako malo so znali!

Umetnosti so zašle na nova, brezdvomno kriva pota. Dandanes, ko se je obzorje zopet zjasnilo, nobeden strokovnjak ne zagovarja več zmot, katere so takrat umetniki proglasili jedino pravimi nazori v umetnosti. Ako jih pa kdo posnema, storí to iz nezmožnosti, ali ker ni kos boljšim načelom in podjetjem.

Začenja se nov vek lepih umetnostij. Zlog, v katerem so se odslej razvijale, imenovali so pozneje na Laškem „barocco“, „baroški zlog“ (le stile baroque, Barockstil). Od kod-li ta beseda? Navadno se izvaja iz portugalskega

„barroco“, kar pomeni surov, nepravilno brušen biser. Drugi jo razlagajo iz laškega „parucca“, lasulja, ki znači sploh nekaj nenavadnega, smešnega, lahkomišljenega, ali še boljše, kakor mi rečemo, nekaj — prismojenega. To je barocco v istini. Nastaja iz nasprotstva med namenom in sredstvom, n. pr.: s topovi streljati na vrabce; ali tudi iz smešne različnosti med obliko in vsebino (travestija), ali pa, ako se del kake celote povzdiguje, najvažnejše, celota sama, pa zanemarja. Leposlovje, bodisi na katerem polju koli, takih in enakih pokvar in skaz ne more ter ne sme dopuščati; k večjemu le tam, kjer se naravnost namerja kaj smešnega, kakor v komiki. V umetnosti so pa taki poskusi vedno hiba in znak slabega ter popačenega vkusa. Baroški zlog je pa grešil ravno v tem. Kakšno obsodbo torej zasluži, razvidno je že iz teh pičlih stavkov. Zgodovina lepih umetnostij jo je izrekla dovolj ostro.

Izvor in razvoj baroškega sloga je lahko zasledovati. Michelangelo je rekel nekodi med svojimi prijatelji, ki so ga deloma občudovali, deloma pa omilovali, ker nima nič kaj posebnih učencev: „Kako bi jaz imel vrle učence? Diverrò per molti un' asinaio — za mnoge bom postal oslovski gonjač“, besede, ki so bolj jasne, kakor pa dvorljive. A resnične so; izpolnile so se že v nekaterih letih. Michelangelovi učenci in posnemovalci se na delih svojega velikega učnika niso mnogo učili, pač pa v marsikaterem oziru pohujšali. Njegova dela so bila zanje previsoka, njihove zmožnosti pa preslabe; vkljub temu so hoteli ž njim visoko leteti, in to je — barocco.

Glavno načelo lepih umetnostij je: preprostost, naravna resničnost in lepota. Imenitnejši del človeškega bitja je duh, ki se zrcali na telesu in iz telesa. Njega umetnik sicer ne more uprizoriti, ker je neviden, a on mora telo tako predočiti, da se na njem notranjost, oživljajoči duh takoj spozna v tej ali oni lastnosti. Na umotvoru vidimo z očesom telo, a z duhom gledamo duha; katerega udahne umetnik v svoje delo. Nikdo torej ne glej s telesnimi očmi toliko, kolikor z dušnimi. Nasprotno pa tudi umetnik na svojem umotvoru ne sme toliko paziti na to, kar bo gledalec zrl s telesnimi očmi, kakor na vse ono, kar bo moral uganiti ali celó videti z očmi prodirajočega duha.

Na kaj mora torej umetnik pred vsem paziti? Prva naloga mu je, na umotvoru znotranjost, značaj, čustvo, misli in želje naravno predočiti. To svrhu mora vsekako doseči. Čim več notranjosti vidi gledalec na umotvoru, tem boljši je umotvor.

Zakaj so Rafaelove Madonne tako čudno lepe? Ker na njih gledamo čisto, preblago ni

presveto dušo Marijino v polni meri. Zakaj vsakdo strmi nad levoma, katera je ob spominik Klementa XIII. postavil Canova, katerega bomo kmalu spoznali? Ker vidimo njuno notranjo žalost v čudni ganljivosti. Temu načelu se umetniki baroškega sloga niso uklonili. Pustivši v nemar notranjost, obrnili so vso svojo pozornost le na zunanost, na to, kar prvi hip zazró telesne oči. „Sie treiben nur Effecthatscherei! Namerjajo le, presenetiti oči in le za trenutek iznenaditi srce“, tako jih označuje učeni Lübke. Njih osebe so navadno debele, strastnega obraza, močnih živcev; obleka je navadno široka, tolika, da skoraj celo truplo zakrije, večinoma plapola v pretiranih gubah, samo, da bolj razdraži gledalčevo domišljijo. Gledalec je na takih umotvorih prvi hip zapeljan; opazuje teló, občuduje obleko, a ko globlje misli, opazi, kako malo da vidi.

Nekatere primere: Za baroški zlog je značilen v cerkvi „Salute“ v Benetkah veliki oltar. Na njem visi Madonna — ali kakšna? Taka-le je: Francoski slikar Justus Le Court je hotel uprizoriti mir, miroljubnost Marije Device. Da bi bila miroljubnost tem večja, je slikar predočil grozno, kričeče nasprotje. Proč od Marije namreč vidiš bežeči nemir, neslogo v podobi stare, grde ženske, katero podi angel z baklo v roki. Slikar torej hoče reči, Marija je tako miroljubna, da angel od nje prežene vsak nemir. To je za nekatere morebiti presunljivo, ali umetno nikakor ni. Marija, glavna oseba, izgine pred onim strašnim bitjem prepirljive ženske in pred angelom, katera oba oko bolj in

dalje opazuje, kakor pa Marijo, za katero se niti ne zmeni.

V cerkvi sv. Petra je spominik Aleksandra VII. v tem-le prizoru: Papež, zroč proti nebu, kleči in moli s povzdignjenimi rokami. Poleg njega pa stoji smrt — v podobi golega človeškega okostja ter mu kaže uro, češ, sedaj ti je že dotekla; zraven pa vihtí ostro koso, kakor bi ga hotela še jedenkrat umoriti. Ta spominik je morebiti vrhunec baroških zmot in njegovih neslanostij. „Zlog je tukaj došel na skrajno mejo nenaravnosti“, pravi po vsej pravici bistroumni Kaufmann. Pred tem umotvorom vskipi srd umetniškega ocenjevalca in kri mu zavrè. Kdo bo tu gledal na papeža, ako ga pa tako razburi ona smrt s koso, ki sploh v umetnosti nima prostora? Zato nje tudi ni videti nikjer od 12. stoletja do Berninija.

V prvem trenutku spoznaš baroški zlog na stebrih. Steber je najkrasnejši, ako je okrogel, vitek, in visok, pa popolnoma gladek. Kakor duhteča jelka kipí ponosno v višine. Kako veličastni so bili ravno radi njih grški, klasični templi! Kako divna je radi njih cerkev sv. Pavla v Rimu, ki je v tem (in še v marsikaterem drugem oziru sploh) najlepša cerkev na svetu. A stavbarji v baroškem veku se niso več zadovoljili z gladkimi, vitkimi stebri, ne, svedrasto so jih zasukali, menčč, da je to lepo, a je le — barocco.

Sicer — naj se nam pa predstavijo možje te dôbe sami. Na njihovih delih jih spoznamo.

(Dalje.)

Fotografovanje nevidnih stvari.

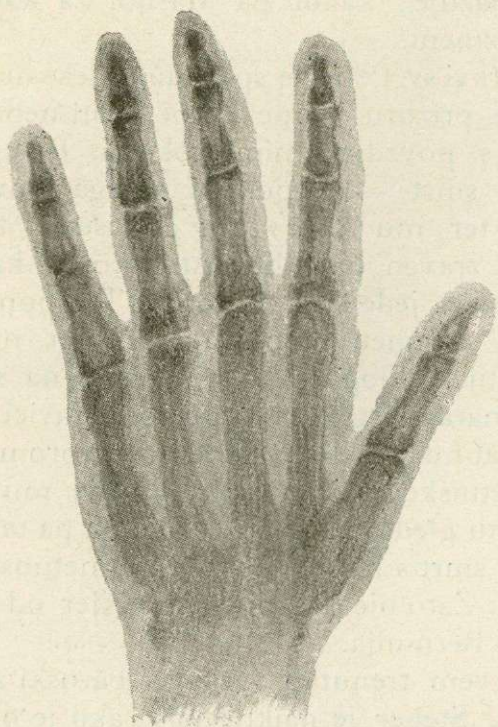
(Spisal prof. dr. Simon Šubic.)

„Kaj, ali se norčuješ?“ Tako vzkliknejo, mislim, ogledovalci, katerim pokažem sliko koščene roke, pa pravim, da je to roka živega človeka. Saj to ni živa roka, porekó, to so kosti nekdanjega človeka. Čudno me gledate, kaj ne, kako da se ne sramujem tako debele laži? Ostrmeli gledate novo fotografijo; sami ne veste, ali bi se čudili bolj mojemu vkusu, da toliko cenim tako sliko, ali pa moji predrznosti, da vam podajem to podobo za živo stvar.

Takim ugovornikom in porogljivim nevernikom odgovarjam, da ni šala, ampak gola resnica, kar predstavlja fotografija vašim očem za živo človeško roko. Fotografija pa je do malega odstranila mišični in žilavi ovitek ter je naslikala pod meseno odejo živo roko. In če bi na tak način kdo fotografoval celega človeka,

tedaj bi fotografovanje ne pokazalo njegovega zunanjega obraza, ki smo ga vajeni, temveč slika bi kazala notranjega človeka, katerega pa v vsakdanjem življenju zakriva radovednim očem mesena odeja in polt — odkril bi se pred našimi očmi gotovo njegov kosteni koš, morebiti pa tudi njegov drob, če bi ne zazrli celó njegovih pluč, jeter in srca.

Čudne reči smo doživeli v sedanjem stoletju, a tako nenavadne še ne. Videli smo, da so izpregli konja in zapregli parni stroj: stekla je sopihajoča lokomotiva po železnem kolovozu. Slišali in videli smo, da so učenjaki potegnili blisek in strelo z nebá, in po stebreh so mu potegnili in nakazali tir od mesta do mesta, naj prenaša in sporoča ondi naše misli, naša povelja. Električna in njej sorodni magnetizeni

Slika (zmanjš.) roke v X žarkih. (Pozitiv.)

sta se še pred desetletjem skrivala pod neprozornim zagrinjalom Izide v Saisu na Egipčanskem. Kdor se je v starih vekih predrznil odkriti usodno podobo v Saisu ali skrivnost stvarjenja in človeške posmrtnosti, ta je plačal s smrtjo svojo preveliko radovednost: ako ga ni ugonobila podoba v Saisu, pogreznil ga je sfinks v brezdno. Smrt je kazen za vtikanje med nevidna božja dela. In če bi danes mož starega Egipta, ki je na vprašanje, kdo je, odgovarjal z besedo „Rem en Kemi“, če bi ta mož, pravim, danes zapustil svojo okamenelo mumijo in ko bi zaslišal, kako hitro je umrl profesor Hertz potem, ko je razodel naravo elektrike in pokazal, da je s svetlobo tako — če ne bolj — sorodna kakor mati s hčerjo, kaj bi dejal „Rem en Kemi“? Ostrmel bi, roki bi sklenil in povzdignil k svojim bogovom, pri katerih je iskal zavetja in varstva, ter bi rekel: Hertza je zadela usoda zaradi predrznega odkrivanja skrivnosti del božjih.

Ko je bila elektrika vprežena v tesni jarem človeškega občevanja, združila se je z zvokom: nastal je „telefon“. Telegraf nosi v različnih znamenjih naše povelje pred ptujca; s telefonom pa stopi — dejal bo ta, ki ga sliši prvič — celó oseba s svojim donečim glasom tikoma za naš hrbet, da jo spoznamo po naglasju in po izgovarjanju besedij, če smo jo le kdaj slišali sami. Novinec v tej reči bi si mël oči, ker nikogar nikjer ne ugleda, in bi zaklical: „Ne skrivaj se, prijatelj, saj te slišim tikoma sebe; mislil sem pa, da si na Dunaju ali še kje dalje.“

In zopet stopi pred naše strmeče oči mlad Titan s svojo najdbo nove luči, katera po

doslej neznanih zakonih, po skoro neverjetnih tirih, sega od trupla do trupla in gleda skozi odejo stvari, ter si ogleda človeka od znotraj in pokaže mu sliko kostij in drobú rekoč: „Taki-le ste pod poltjo.“

Ko bi Peletin, ki je bil pred sto leti profesor zdravništva v Lyonu, vstal od smrti in slišal o K. Röntgen-ovi iznajdbi, katera uči fotografovati nevidne stvari, to bi se začudil! Morebiti bi pa imel to iznajdbo za razlaganje in odkrivanje nekaterih skrivnostnih pojavov svoje — med bdenjem speče — somnambulne bolnice. Neutegoma bi segel po svoji knjigi, odprl bi jo in prečital tisti sestavek, v katerem sporoča nam doslej neumevno naključje. Sporočilo se glasi: „Bolnica utegne sprejemati celó utiske od stvari in ogledovati jih, če so prav zaprte v neprozornih zabojih.“

Ali je pa možno, da postane človeško živčevje tako občutno, da bi oko zazrlo najrahlješe in najslabejše etrovo valovanje, katero izhaja od skritih stvari, katero prodira zavoj, gre skozi zaprte trepalnice, stopi potem v notranje oko ter ima še toliko moči, da v očesu potrka na živce in vzbudi dušo, ki sprejme to sporočilo, oddano na pragu med telesnim in duševnim svetom?!

Ali je Röntgenova svetloba podobna našim mislim, ki se ne zmenijo za debelo črepinjo okrog možgan, ne za zidove, ne za daljavo, ampak vse proderó in prehodijo?

Toda človeškemu duhu je gotovo laglje prodreti črepinjo in zidovje, kakor naravoznancu najti tako sredstvo, da mu neprozorne stvari dela prozorne. Kdor tega ne verjame, naj se mi pridruži v duhu, da poskusiva to reč.

Če nisi vajen hoje po zvezdnatem nebu, kjer hodi duh zvezdoslovčev, ki si ogleduje daljne svetove, zberi si v mislih kak pripravnejši hrib, kako prijazno cerkvico na hribu, v obnožju pod hribom pa jezero, kjer si včasih z veseljem ogledoval solnce, ko se je lesketalo v njem. Porečeš: Lep dan je res, prav pripraven za daljno hojo po nebu, kamor mi obetaš. — A prijatelj, kaj potrebuje duh lepega dné? Njega ne zadeva nobeno vreme, on vidi vse tudi v taki silni temoti, ki je nobeno telesno oko ne more prodreti. No pa poskusiva, če ne verjameš: zapriva lesene vetrnice, da ne pride nič svetlobe v sobo.“

„A kaj bi se trudila z zapiranjem: oči si zatisniva, pa je!“

„Dobro tako: sedaj mi pa povej, kdaj si bil zadnjič pri sveti maši v tej cerkvi na gori? Ali si se kaj utrudil gor gredé? Kje si se kaj spočil?“

„No, veš, pod lipo za cerkvijo sem sedel v senco in od ondod sem vso tisto okolico ogledoval, katero si mi ravno omenil.“

„Dobro; sedaj se ti je oživel tisti spomin, ki sem ga hotel vzbuditi. Sediva skupaj v tisto senco, saj v mislih se vse to zgodi brez zamude in težave. Sediva pod lipo pri cerkvi v znani senci: ali ti ni tako v duhu, kakor da se razprostira vsa tista pokrajina pred tvojimi očmi?“

„Seveda! Spomin mi postavlja podobo pred oči, pa mislim, da zopet vse to vidim pred seboj.“

„Že prav; sedaj me umeš, četudi ne moreš z menoj stopiti na nebo med zvezde, umeš pa, ko pravim: Kakor sva stopila v duhu k cerkvi na goro, jednako stopim jaz v tem trenutku, če si le v misli vzamem, do lune, pa nič več časa ne potratim, če stopim kar do solnca ali do planeta Jupitra ali pa do Saturna.“

„Ko si omenil Saturna, podpihal si pa mojo radovednost toliko, da zletim s teboj v mislih na njegove čudovite kolobarje, o katerih sem čital, da ga oklepljejo, kakor bi prstane nosil.“

„Prav tako, prijatelj! Saj to je glavni nagon, ki vspodbada duha ter ga vodi do iznajdb, do vede in umetnosti: nagon po spoznavanju in po odkrivanju naravnih prilog. Glej, tisti kolobarji, ki tako zanimajo tvojo radovednost, so kamenene groblje, katere plavajo okrog Saturna. V njih vrteče se kamenje se pobija med seboj, kamen trka ob kamen; nekaj kamenja se pobije tako, da izgubi brzino vrtenja ter pade na zemljo Saturnovo. Dela se nekaj kamneni dež, ki se usiplje na tla med kolobarji plavajočega Saturnovega svetá.“

„Dobro, da od druge strani ogledujeva ta prizor. Ko bi stopila na Saturnov pas pod kolobarji, to bi naju kaj hitro podsuli kolobarji z vso svojo šaro!“

„Dosti! Do todi me je gnalo goreče hrepenenje, do todi sem ti sledil, pod kolobarje me pa ne spraviš, toliko pa še cenim življenje!“

„Dobro, dobro tako, prijatelj! Sedaj sva res v duhu na Saturnu, ker ti ogleduješ tako živo njegove kolobarje, da se že odmikaš, boječ se, da bi te ne podsul kameneni dež.“

„Dosegel sem, kar sem si namenil, in še več. Sedaj te rajši vzbudim in spomnim, da tukaj-le sediva v tesni sobi, najin duh pa ogleduje stvarstvo po nebu, njegovih očij ne zdržuje in ne ovira ne črepinja, ne tema, ne zidovje. Moč duha prodira vse stvari, kakor bi jih ne bilo. Skozi vse stvari, utegnili bi reči, vidiva, kakor bi bile popolnoma prozorne ali kakor bi jih ne bilo — še tiste male sence nama ne dela nobena stvar, tiste sence namreč, katero fotografuje Röntgen.“

Naj bo dosti tega vzgleda gledé na prozornost duha, kakor tudi gledé na vso drugo prozornost stvari. Prečudna je zares tista last-

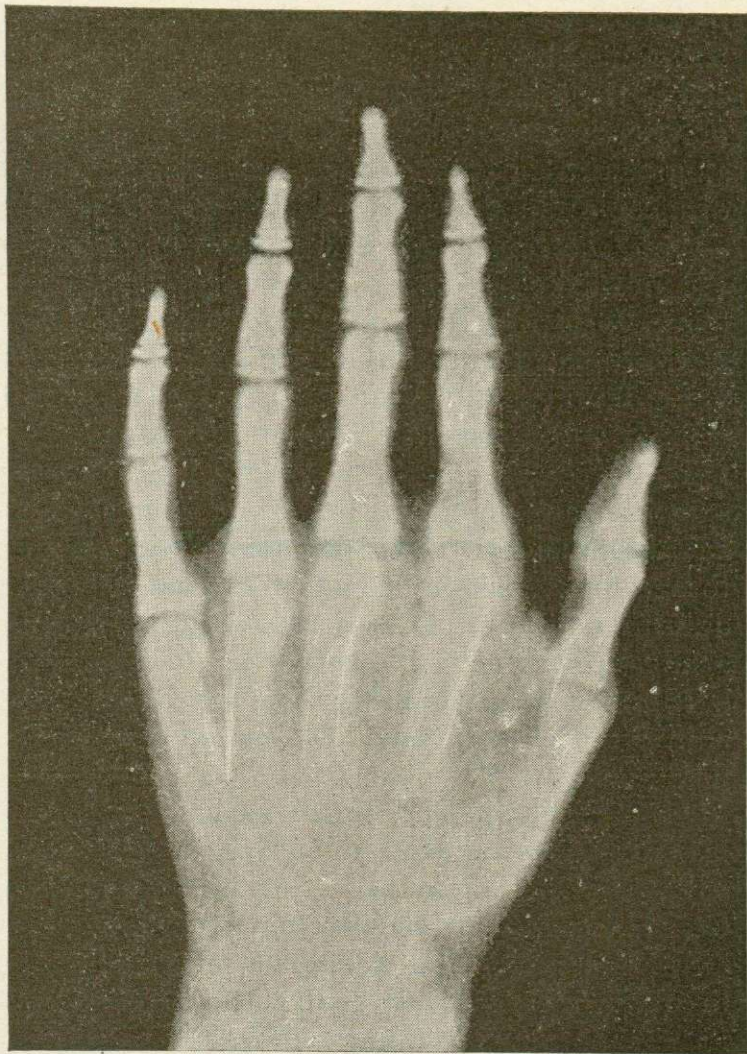
nost nove svetlobe, da prodira neprozorne stvari ter spravlja iz teme in iz skrivališč na dan pred naše oči stvari zaklenjene v zabojih, ali katera fotografuje koščice moje roke. Röntgenova svetloba ima toliko prozorno moč, da prodira mnogovrstne ovoje, da si ogleda skrite stvari in da postavi njih senčnato podobo pred naše oči.

No, kako dolgo bomo še čakali, da nam poveš kaj več, kakor take nebrzdane misli? Tako čujem radovedne bralce.

Naj bo torej; zgodi se vaša volja. Pristopimo!

V fizikalnem zavodu smo. Stopimo v obširno, svetlo dvorano. Le oglejte si priprave, predno zapró obóknice ter otemné dvorano, da med poskušanjem in fotografovanjem ne pride vanjo nič dnevne svetlobe.

Tam-le stoji na trdni mizi velik Röntgenov aparat. Vanj priteka elektrika iz galvanske skladbe ali baterije, ki je ni videti, — ker stoji v kleti. Žica, ki vodi električni tok po aparatu, ovija se tisoč in tisočkrat krog valjarja in tikoma ž njo ravno tolikokrat druga žica, katera pa ne dobiva elektrike iz baterije, ampak po prvi žici tekoča elektrika vzbuja — inducira, pravimo — drug nov električni tok v sosedni, priviti žici. In ta inducirani tok, po

Slika (zmanjš.) roke v X žarkih. (Negativ.)

drugi žici tekoč, je tako močan, da ni varno vzeti v roke pretrganih koncev sosedne žice. Tako je krepek ta električni tok, da med narazen stoječima koncema prodira zrak v podobi pokajoče električne iskre, katera skače in šviga kakor strela med koncema semtertje.

Če ta dva konca žice potegneš preveč narazen, inducirani tok nima več dosti moči, da bi električna iskra prodrila po zraku od konca do konca. Toda pomagati znamo inducirane toku, da prodira tudi širok prostor. V ta namen rabimo dolgo stekleno cev. Iz nje izpraznimo ali izsesamo skoro popolnoma zrak ali kak drug plin, in jo imenujemo: *Geisslerjevo* cev. Med temi cevmi se odlikujejo posebno *Crookesove* (ali kakor se na Nemškem tudi zovejo: *Hittorfove*) cevi.

Konrad Röntgen, profesor na vseučilišču v Würzburgu, proizvaja svojo luč tako-le: Vpreže Crookesovo cev med imenovana žična konca. Močni inducirani tok prodira redki zrak v cevi, steka se po cevi od konca do konca ter napravi v nji svetlobo. Vsa cev je polna električne svetlobe, ki razpošilja svoje žarke na vse strani. Kjer žarki te svetlobe zadevajo ob steklene stene te cevi, ondu povzročujejo živo zelenkasto svetlikanje ali fluoresciranje. Ta svetloba, ki jo dela inducirani električni tok v Hittorfovi cevi, znana je že izdavnja, a o njenem bistvu niso bili fiziki jedinih mislij; večinoma so sodili, da je ta svetloba kaka zmes mnogovrstnih mavričnih žarkov. Sveti se drugače ondu, kjer stopi električni tok v cev — ob „anodi“ — in drugače ondu, kjer stopi električni tok iz cevi — ob „katodi“. V zadnji dobi se je bavilo več učenjakov-fizikov s preiskovanjem te svetlobe. Posebno katodno svetlobo so preiskovali med drugimi Röntgenov prednik prof. Lenard v Berlinu (sedaj v Bratislavi), prof. Jaumann v Pragi — in dosti prej že tudi Zenger, profesor na češki tehniki v Pragi. Prof. Zenger sporoča sam, da je že l. 1875. fotografoval s katodno lučjo; l. 1885. pa pravi, da je v Genfu fotografoval o polnoči Montblanc s prav dobrim uspehom. O tem delovanju je poročal akademiji vednostij 22. svečana in 30. vel. srpana l. 1886. ter se čudi, zakaj sedaj pri Röntgenovi najdbi nihče ne omenja, da ima on predstvo v tej najdbi.

Po naključju je Röntgen zapazil znamenito lastnost in fotografski učinek te svetlobe, ko so mu nekoč njeni žarki prodrli temni ovoj Geisslerjeve cevi ter zadeli v temni sobi ob steno, ki je bila pobarvana z neko za svetlobo občutljivo spojino. — Dasi se te zelenkaste svetlobe ni videlo prav nič zunaj temnega ovoja Geisslerjeve cevi, vendar so njeni nevidni, doslej nepoznani, žarki delovali na občutno snov foto-

grafske ploče slično, kakor delujejo žarki navadne solnčne svetlobe.

Katodna svetloba je stopila toliko iz steklene cevi, da je poskušal njene učinke in lastnosti. Hitro se je prepričal, da se med drugo svetlobo odlikuje s svojimi posebnimi žarki, kateri se razširjajo okrog katode in skoro po celi cevi.

Če zadenejo katodni žarki na svoji poti na kovinski denar, naredi se na ozadju senca denarja. Če pa na tem ozadju stoji pripravljena, za navadno svetlobo občutljiva, fotografska ploča, pokaže se fotografu natančni obris te sence na črni podlagi. — S prostim očesom pa ne vidiš ne neznanih žarkov Röntgenove svetlobe, ne sence, ki jo dela njim na poti stoječa stvar.

Kakor navadna solnčna luč dela senco, ko obsije temno, neprozorno stvar, jednako naslikujejo žarki katodne svetlobe obris tistih stvari, katerih ne prodirajo ali celó nič ali pa le deloma.

V čem pa je razloček med novimi katodnimi žarki in med navadno svetlobo? Navadna svetloba prodira, da govorimo v vsakdanjem pomenu, le steklino in sljudo ali glimer; drugih snovij, če le niso nalašč jako tanko izdelane, ne prodira ter dela senco na njihovem ozadju: nova svetloba pa prodira razven stekline tudi les, črn popir in dosti drugih stvari. Prof. Röntgen je dokazal, da žarki njegove svetlobe prodirajo celo knjigo, ki ima nad tisoč strani, in cel sklad kart za igro. Knjigo prodira toliko žarkov in s tako močjo, da se more zadaj za knjigo ležeča stvar fotografovati s samimi tistimi žarki, kateri prehajajo skozi knjigo.

Sploh prodira Röntgenova svetloba vse tiste stvari, katere kakor les zapirajo pot električnemu toku, to je žarki te luči prodirajo slabe elektrovode, tako imenovane „izolatore“; ne morejo pa prodreti dobrih elektrovodov, n. pr. železa in drugih kovin. Zato delajo kovine senco, ko jih obseva ta luč.

Katodna svetloba prodira torej leseno škatljico. Če imaš v škatljici pod pokrovom skrit denar, pod denarjem na dnu škatljice pa navadno fotografsko pločo, naslikajo nevidni žarki te svetlobe na občutni ploči sliko s senco ali z obrisom denarja.

Kakor les in papir, prodira ta svetloba meseni del žive roke ali pa noge, katero deneš med to svetlobo in fotografsko pločo kake četrt ali pol ure. Z nevidnimi žarki ti naslika ta svetloba na občutni ploči kosti prstov, noge ali roke.

S kratka: Nova svetloba dela na občutne fotografske ploče ravno take učinke, kakor dela navadna svetloba senčne obrise tistih stvari, katerih ne prodirajo nje žarki.

In na to lastnost katodne svetlobe¹⁾ se opira iznajdba Röntgenovega fotografovanja. Röntgen je prodril z žarki svoje svetlobe to, česar človeške oči nikdar ne morejo prodreti, prodril je neprozorno polt in mišice ter segel do notranjih udov telesa in fotografoval nevidne kosti.

Dale se bodo torej fotografovati skrite nevidne stvari z nevidnimi žarki katodne svetlobe.

Davno je že znano, da ima solnčna svetloba tudi žarke, katerih ne občuti in ne vidi oko. Če stopi žarek bele solnčne luči v lepo prozorno trivoglato steklo ali v „prizmo“ ter prodere skozi njo, razprši se ob izstopu na široko po mavričnem traku ali po solnčnem spektru. Ta mavrični trak je pa skoraj dve tretjini daljši, kakor ga nam kažejo proste oči. Solnčni spektrum ima na obeh koncih še obilno nevidnih žarkov. Tje čez rdeči konec se razprostirajo žarki toplotni, čez vijoličasti konec pa žarki kemijski.

Zato je K. Röntgen začetkom mislil, da izvira novi pojav iz učinkov takih nevidnih žarkov,

¹⁾ Röntgen sam si še ni svest, da so v resnici katodni žarki tisti, kateri učinajo fotografijo, zato je imenuje dotične žarke X žarke. Čeprav njihovo bistvo še ni preiskano in znano, imenujemo jih „katodne“ po izviru iz katodne svetlobe.

raztresenih nad vijoličastim koncem solnčnega spektra. Poskušal je torej in opiral svoje poskuševanje na znane lastnosti tvarin. Tenka ploča aluminijeva zapira pot vsem nadvijoličastim žarkom; za nadržede žarke je pa vsaka, za solnčno svetlobo pripravljena občutljiva ploča popolnoma neobčutna. A z vsem naporom ni mogel pregnati onih učinkov, tudi ne, ko jim je z nenavadno 15 mm debelo aluminijevo ploščico zapiral pot.

Pri takem poskuševanju se je pokazalo, da imajo žarki nove svetlobe v primeri s solnčno to svojstvo, da prodirajo bolj ali manj skoro vse tvarine razven debelih kovin in kostij. Najlaglje prodirajo ti žarki les in vse mehke oddelke človeškega telesa.¹⁾

K. Röntgenov izvirni popis te njegove iznajdbe se nahaja v „Sitzungsberichte der Würzburger physikalisch-medicinischen Gesellschaft, Dezember 1895.“ — Tako mlada je ta umetnost! Potem pa je Röntgen izdeloval že z lastnimi rokami svoje fotografije „nevidnih stvari“ pri običnem razkazovanju te iznajdbe ob petdesetletnici fizikalne družbe v Berlinu.

(Konec)

¹⁾ Kakor kažeta naši slike na str. 156 in 157, ni meso naše roke popolnoma prozorno za X žarke, ampak le toliko, da je prederó mnogo bolj kakor kosti.

Književnost.

Književni izbirki.

Slovenska Matica Prav sedaj-le so došle knjige Slov. Matice za l. 1895. Res zamudile so se bolj, nego smo pričakovali, a potolažilo nas je lepo število — peteri knjig, vrh tega še zares lepih po obliki in — upamo — tudi po vsebini. Knjige so pa te-le: 1. **Letopis Slov. Matice za l. 1895.** Uredil Anton Bartel. 385 str. — 2. **Zgodovina slovenskega slovstva.** Spisal dr. Karol Glaser. II. zvezek. 276 str. — 3. **Slovenske narodne pesmi.** Uredil dr. K. Štrelkelj. 196 str. — 4. **Zabavna knjižnica.** IX. zvezek: Temni oblaki. (Povest.) Čolnarji in brodniki na Ljubljani in Savi. 143 str. — 5. **Knezova knjižnica.** II. zvezek. Uredil Fr. Levec. 210 str. Gorski potoki. (Povest.) Planinska vila. (Povest.) Matija Valjavec. (Životopis.)

Lublani. Čestí spisovatelé Slovincům. Spřádá Jar. Vrchlický. Ve slovanské Praze. Tiskem Edvarda Beauforta. — Nákladem vlastním. 1896. Folio. Str. 36. Cena 90 kr. — Češki pisatelji beli Ljubljani! 52 čeških pisateljev je podalo malih prispevkov, večinoma pesniških, da jih spretna roka uredi in povije v celoto kot žalobni spominik ljub-

ljanske nesreče. Tu se vidi, kako je ljubljanska tuga odmevala v čeških prsih. Vsakega zavednega Slovenca mora veseliti ta pojav v češki književnosti, Ljubljančana pa še posebno tolažiti. Čas in prostor nam ne dopuščata, da bi obširno govorili o posameznih proizvodih — saj v posameznostih ta zbirka ni toliko zanimiva, kolikor v celoti —, pač pa porabljamó srčno radi to priliko, da Čehom in češkim pisateljem še posebej izrekamo preščno zahvalo za lepi dar in lepi spomin. Obvaruj Bog češki narod in zlato Prago vsake nesreče!

W Dalmacyi i Czarnogorze. X. Marcin Czerwiński T. J. Tekst vřdobiony 75 rycinami, planem i dwoma markami. W Krakowie, w drukarni „Czasu“ Fr. Kluczyckiego i sp. 1896. 8°. Str. 325. Cena 2 gld.; vezana 2 gld. 50 kr. — Zopet imamo krasno knjigo znanega poljskega pisatelja pred seboj. Knjiga je res lepa ne samo po mičnem opisovanju, ampak tudi po poučnih izvornih slikah, ki kažejo dalmatske zanimivosti, kakoršne so sedaj. In zato ima knjiga izredno vrednost. Mal del zavzema opis Črne gore z nekaterimi ličnimi slikami. Kdor bi imel to knjigo v roki, vem, da bi je ne del kmalu iz roke. Želeti

je le to, da bi severni naši bratje rabili v spisih slovanska imena slovanskih krajev, ne pa ptujih, n. pr. Spalato nam. Splet, Raguza nam. Dubrovnik.

Naletel sem v ruski knjigi na imena kakor Adelsberg, Laibach itd.: ali se dá to opravičiti? Našemu gospodu pisatelju iz srca častitamo zaradi tega dela.

Razne stvari.

Naše slike.

O Guidu Reniju, čegar je prva naša današnja sličica, čitali smo dovolj v spisu „Črtice itd.“. Stari so si mislili kakor solnce tako tudi jutranjo zarjo kot osebo. Solnce se vozi po nebu, seveda zarja gre pred njim. V veličastnem in veselem spremstvu hitita z urnim vozom. — *Kako ti je, dete?* Ta ljubezniva slika je povzeta iz bosanskega življenja. Bosanski frančiškan, ki je ondotnemu katoliškemu narodu vse, duhovnik, učitelj, varih — res pravi duhovni oče, sreča mlado dekletce, katero ga po svoje, zaupno, otroško in sramežljivo pozdravi. Kakor se nam takoj prikupi otroška preprostost dekletčeva, tako tudi zanimiva zunanost patrova — z brkami in fesom, kar je seveda običajno v naši Bosni. — *V cerkvi sv. Marka.* Naš znani slikar Ljudevit Grilec nam podaje tu prizor iz cerkve sv. Marka v Benetkah. Gledalec je vstopil skozi vrata na evangelski strani in gleda proti drugi strani na epistelski strani. Na desni v ozadju je tako imenovani „battistero“ ali krstna kapela. Četudi je prizor preprost, vendar nam kaže istino, t. j. arhitekturo, tihoto v cerkvi, vse ono, kar vabi k molitvi, in izraža značaj cerkve. Kdor je bil v tej cerkvi, spominja se takoj tega, kar je videl sam. Gospod umetnik je slikal to sliko v Benetkah, ko je zaradi študij bival tamkaj.

Bajeslovne opazke.

„Radegast“ (str. 130) se je častil pri severnih Slovanih. Po imenu so ga razlagali nekateri kot boga gostoljubnosti, a bolj verjetno je mnenje onih, ki pravijo, da je bil bog boja. V Retri je bil njegov kip, katerega opisujejo tako: Imel je dolge, kodraste lase, ki so mu viseli nizdol, obraz je bil okrogel. Na glavi mu je stal ptič z razpetimi perutmi, na prsih je imel bikovo glavo in v levici dvojno sekuro.

V prejšnjih spevih je pokazal pesnik, kako so si predstavljali pogani svet in bogove, sedaj pa postavlja poganskim nazorom nasproti krščansko resnico. Iz prvotnega razodenja so si ohranili pogani prepričanje, da je Bog. Če so tudi daleč zabredli, vendar tega prepričanja niso izgubili, ker jim je celo stvarstvo klicalo, da je Bog, in pamet jih je tako učila. Zato Fortunat (str. 131) govori Svitozoru najprej o tem, kar mu je znano že iz poganstva, in ga na tej podlagi uči krščanskih resnic.

Ker se Svitozor ne more ločiti od bogov, razlaga mu, zakaj imajo maliki toliko moč do človeka. Res je že to samo ob sebi jako mikalo pogane, da so bili maliki vidni, različni, kakor so različne naravne sile, in zato lože umljivi preprostim poganom. Pa tajna moč poganstva se s tem še ne dá dovolj razlagati. Oni notranji boj med božjo milostjo in med nagnjenjem k hudemu, katerega čuti vsak človek, vršil se je tudi v srcu vsakega pogana. Hudobni duh je imel nad pogani veliko oblast, zlorabljal je zlasti malike, da bi izneveril poganstvo Bogu čim dalje bolj. Do malikovalstva niso prišli pogani po znanstvenem preiskovanju ali samo po pesniškem naziranju narave, ampak po nravni propalosti. Kako bi mogel popolnoma trezen, jasno misleč duh zamenjati nauk o jednom breztelesnem Bogu z nespametnim obožavanjem ljudi, živalij in mrtvih stvari? Pregreha jim je zatemnila razum, da niso videli čiste resnice. Celó tako daleč so zašli pogani, da so z grdimi pregrehami častili svoje malike, zato naš pesnik imenuje poganstvo laž in slepilo.

Dasi so bili Franki in Nemci (str. 133) kristijani, graja jih Fortunat, ker so se vèdli mnogokrat jako nekrščansko. Njihovim poveljnikom je bilo bolj do tega, da si podvržejo Slované, nego da jih izpreobrnejo.

„Angelski spev“ odgovarja „Pevcu“ (str. 101). Tam je opeval pevec skoro vso pogansko bajeslovno družino, tu pa angeli slavé jedino pravega Boga. Dasi slika pesnik poganstvo samo od njegove najboljše — pesniške — strani, vendar je jasno izrazil razloček med poganskimi in med krščanskimi nazori o Bogu. Kako malenkostna so ona božanstva, če se primerjajo z Bogom!

Zvezdoslovni koledar za mesec sušec.

Zvezdoslovni koledar napoveduje pomlad. Dné 19. sušca prestopi solnce ravnik, ali bolje, oni voz, ki ga delata ravnik in ekliptika. Noč in dan sta tedaj jednako dolga. — Izmed planetov vshaja Venera kot jutranjica kmalu po 5. uri. Jupiter se vidi zvečer na vshodnem nebu, sveti čez 5., potem čez 3. uro po polnoči. Tudi Saturn s kolobarji se bo videl ta mesec: od začetka vshaja šele okoli polnoči, koncem meseca pa že okoli 10. ure. Prva pomladanska polna luna je 29. t. m. in prva nedelja potem mora biti velika noč.

Bodočnost slovenskega naroda.

(Dalje.)

Duševno delo, duševna popolnost in tudi velikost — to je narodu samemu v srečo in čast, pa v slavo tudi Bogu, ki je narodom vzrok in namen, začetek in konec.

Ako se kdaj Slovencem posreči, da se duševno povzdignejo na vrhunec omike, da ne bodo na duševnem ali kulturnem polju služili nikomur, marveč korakali v prvih vrstah, oznanjali bodo že s tem moč božjo, zlasti pa še, ako ostanejo Bogu udani in verni.

Naša pot nas torej kar naravnost vodi do smotra: na tej poti zvemo najbolje, katerega namena naj se Slovenci poprimajo, da bo srečna njih bodočnost.

Morda mi kdo že tukaj nasprotuje, ker misli, da hočem samo to pokazati, kako naj bo naš narod velik in mogočen. Dandanes namreč poudarjajo veliki narodi ob vsaki priliki svojo moč, vsakateri hoče vladati po vsem svetu. Velike narode posnemajo manjši narodi in govoré vedno o svoji moči in veljavi. Česar nimajo v resnici, to si prisvajajo v domišljiji. Samohvala, ošabnost in proti sosedom zagriženost — take so znane lastnosti vseh samopašnih in samogoltnih malih, pa tudi velikih narodov. Kdo ne pozná širokoustnih Ogrov ali Lahov? Ali hočemo morda tudi mi zagovarjati in podpirati tako širokoustnost pri Slovencih? Nikakor: pač pa hočemo pokazati vzvišene namene Slovencev. In to dvojje je pač različno: Hvaliti se, kaj je kdo, in — vnemati se za višje namene in za napredovanje. Prvo izhaja iz prevzetnosti, drugo iz prave ponižnosti. Ali naj zaradi napačne skromnosti in ponižnosti učimo, da je za Slovenca najboljše in pametnejše, ako pade na kolena pred močnimi sosedi, ako ostane neveden, ako gre samo v službo za hlapca ali za rudniškega delavca? Ne samo, da Bog nič takega od nas ne tirja, marveč tudi proti volji božji bi ravnali na tak način. Ako je resnično, da mora vsak talent, ki ga je dobil človek od Boga, obroditi obilen sad, potem je resnično, da mora tudi narod obroditi sad. Tem bolj ugaja Bogu, čim lepši je ta njegov sad. Nobene manije ne pospešujemo ali zagovarjamo, ampak le odločno in jasno voljo božjo poudarjamo, ko pravimo: Naloga Slovencev je ta, da Boga slavé in poveljujejo s svojimi lepimi in veličastnimi deli, z deli proste volje, z deli dobrimi, koristnimi in častnimi.

Ko smo se o tem popolnoma prepričali, treba nam je sedaj pokazati ona dela, ki so nam primerna, katera zvršujemo najlože in najgotoveje.

Slovenci ne moremo nikakor doseči nič takega, v čemer zaleže samo veliko število, ali velika moč, ali denar; pač pa lahko kaj takega, kar se pridobi z umom. Četudi na polju umskega delovanja lahko storé mnogi več kakor jeden sam, kaže pa tudi izkušnja, da stori mnogokrat jeden več kakor tisoč drugih. V duševnem delu veljajo vse drugi zakoni kakor v telesnem. Kar je tukaj veliko, tisto je tam mnogokrat majhno.

Potemtakem ni treba še posebej dokazovati tega, kar smo tolikokrat poudarjali in učili, da nam je Bog odločil duševno polje za naše delo in za našo glavno nalogo. Seveda ob tem ne moremo pogrešati gmotnega blagostanja, vsaj toliko ne, kolikor je potrebno za duševno delo. Čim bolje pa delujemo duševno, tem bolje skrbimo tudi za gmotno stran in tako stavimo trdno podlago za vsestransko napredovanje.

Da cenjeni bralci bolje umejo, kaj imamo v mislih, s kakimi pomočki bi namreč dospeli do namena, povemo to bolj naravnost in določneje. Slovenci naj bi se v obče trudili 1. najprej za splošno višjo izobrazbo. 2. Naši boljši izobraženci naj bi skrbeli, da se čim bolj izpopolnijo ali v splošni ali v strokovni izobrazbi in tako izkušajo izobražence drugih narodov ne samo doseči, ampak tudi prekositi. 3. V znanstvu in umetnosti naj bi Slovenci po svojih najboljših zastopnikih ali močéh korakali v prvih vrstah. 4. Mladina naša naj bi se z zavednostjo vzgajala v tem duhu ali z ozirom na ta namen, tako namreč, da se ji zgodaj vcepi ta duh, da se vedno vnema v njej gorečnost in se dobro pripravlja za svoj vzvišeni poklic.

1. Kakor ne more na slabih tleh nobena rastlina dobro rasti, še manj lepo cvesti in roditi obilno sadú, tako tudi ne moremo pričakovati, da bi neomikan narod podal svetu duševnih velikanov. Zato je treba, da ima narod sploh toliko prave duševne olike, kolikor je je treba, da se zaveda samega sebe, svojega namena, svojih močij in dolžnostij. Omikan narod se tudi ne dá potlačiti, ne dá si vzeti svojih pravic, brani se napadov in utrjuje svoj obstanek.

Občna izobrazba je Slovencem neobhodno potrebna, ako hočejo obstati in napredovati. Še nikdar se ni za dolgo časa ohranilo, nikdar ni imelo npravne moči ljudstvo, ki ni skrbelo za izobrazbo. Zato je katoliška cerkev povsodi, kjer je zasejala seme sv. vere, utemeljila omiko in jo razširjala z vsem trdom.

2. Neizrekljivo prazno in neslano se mi zdi govorjenje onih, ki govoré o napredku in pro-

spehu narodovem, sami pa nečejo nič storiti v to svrho. Pravi domoljubi naj bi ne spominjali samo drugih, ampak sami sebe; sami naj bi se povzdignili do one stopinje, katero zahtevajo od drugih. Sami naj bi bili učeni, sami spretni in zmožni; s tem bi narodu več koristili kakor z vsem vnemanjem. Zakaj jeden sam narodnjak, ki deluje z umom in roko, lahko povzdigne narod više, kakor stotine ljudij, ki veljajo samo v številu. Ako znajo našinci v družbi s ptujci nastopati umno in dostojno, ako pokažejo svojo omiko in znanost, bodo povsodi slovenskemu imenu v čast in prid.

3. Takrat, ko je Aleksander Véliki pridobil pod svojo oblast velik del sveta, pridobil je slavni Aristotel za tedanji in poznejši čas velik del znanstva. In kdo je več koristil človeštvu, kdo si je pridobil slavnejše ime, Aleksander ali Aristotel? Brez pomisleka rečemo, da Aristotel. Toliko vrednost ima veda. V bojih odločuje pogostoma sreča, v znanstvu pa jedino le prava sposobnost. — Zakaj bi ne mogli izmed Slovencev nekateri povzdigniti se do znanstvene veljave, zakaj bi ne mogli doseči tega, kar dosežajo drugi? Toda mari nam to ni bilo in

nam ni; zadovoljni smo bili s tem, kar nam je dala vetrnjaška sreča: le malokateri so postali kaj z zavednim naporom in doslednim prizadevanjem.

4. Vsi ti načrti bi ne imeli niti podlage, niti uspeha, ako bi ne želeli zvrševati jih takoj pri mladini. Kamor se obrne mladina, tjekaj gre narod. Mladina pa se obrne, kamor jo obrača vzgoja. Zato se mora mladina vzgajati za take vzore, kazati se ji morajo taki vzgledi, prepričati se mora o potrebah in močéh svojega naroda, navdajati se mora z zaupanjem in veseljem, najprej pa seveda z ono vero, v kateri imamo že tukaj srečo pa tudi najboljše poročstvo za bodočo srečo. Lahko se reče, da je največ krivo našega počasnega napredovanja to, da se mladina nič ne zaveda svojega poklica. Ako se pa semtertje zaveda, ima večinoma vse polno napačnih načel in krivih nazorov, s katerimi je bolj pokvarjena kakor pa pripravljena za uspešno narodno delo.

Tako umevamo namen slovenskega naroda in na tej podlagi, mislimo, bi se dal dosežati.

(Dalje.)

Češka akademija za vedo, slovstvo in umetnost.

Dné 1. grudna m. l. se je zbralo v svečano razsvetljenem panteonu češkega muzeja mnogo odličnega občinstva, da čuje poročilo o delovanju češke akademije v minulem letu. Ker bi morda tudi marsikaterega Slovenca zanimalo zvedeti kaj o znanstvenem delovanju Čehov, podajem tu kratek posnetek letnega zbora.

Knez Jurij Lobkovic, zaščitnikov namestnik, otvori zbor in omeni, da mora vsakoga veseliti krasni napredek češke akademije, v kateri ima znanstveno, kakor tudi slovstveno in umetnostno delovanje mirno zavetišče v času raznih prepirov v domovini.

Iz poročila glavnega tajnika prof. Šolina posnemljemo, da šteje akademija dva častna člena, pravih členov pa, v I. razredu (vede modroslovne, državne, pravne, družbinske, zgodovine in starožitnosti) 13, v II. (v. matematične, prirodne z zdravilstvom in zemljepisne) 15, v III. (jezikoslovje staro in novejšo) 10, v IV. (češka lepa književnost, obrazovalna umetnost in godba) 15. Poleg tega šteje še vsak razred več izrednih in dopisujočih členov.

Kar se tiče letošnjih objav, izdal je I. razred 5 razprav (Rozpravy), 2 številki historičnega arhiva češke akademije, samostojno delo: „Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století“, od Z. Wintera in prvi zvezek filozofskih del, Aristotelovo Politiko v prestavi dr. P. Vychodila. — V razpravah

II. razreda se je tiskalo 36 del 27 pisateljev; razven tega se je izdal popravljeni tretji del Seydlerjeve teoretične fizike, nadaljevanje Pernertjevega dela o čeških grafolitih in prva številka enciklopedije naravoslovnih ved. — III. razred je izdal štiri razprave in pa dva zvezka zbirke virov za spoznavanje literarnega življenja na Češkem, Moravskem in Šleskem. — IV. razred je izdal sedem števil Zbornika svetovne poezije, v katerem se tiskajo prevodi ptujih pesniških del. Od skupnih objav je izšel peti letnik almanaha in 9 števil Vestnika z referati in znanstvenimi, slovstvenimi in umetnostnimi poročili 18 pisateljev.

Za raznovrstne podpore, nagrade, štipendije je razdelila akademija v zmislu svojih pravil nad 20.000 gld. Vseh dohodkov pa je imela 53.055 gld., med njimi deželno in državno podporo, vsako po 20.000 gld. S takimi gmotnimi sredstvi se pač dá kaj storiti.

Poleg tega se je l. 1894. ustanovila pri češki akademiji posebna stalna arheologična komisija za raziskovanje in obvarovanje starodavnih spominikov umetniških, zgodovinskih, pismenih in slovstvenih. Ko je dobila za l. 1895. od češkega deželnega zbora 3000 gld. podpore, lotila se je najprvo naloge, popisati take spominike na Češkem, Moravskem in Šleskem, a začela tudi z raziskovanjem nekaterih delov. Izdajala bo skupno z arheologičnim odsekom češkega muzeja arheologične in topografične spominike.

J. B. K.